

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤῃ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1960

Τὸ διαρρεῖον ἔτος ὑπῆρξεν ἔτος μεταβολῶν καὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας. Αὕτη ἀπεσπάρθη ἐκ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ ὑπῆχθη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, γεγονός δὲ ὁποῖον ἐχαιρετήθη ὡς προαγωγή τοῦ ὅλου κλάδου.

Ἡ Κρήτη ἐχωρίσθη καὶ πάλιν εἰς δύο ἀρχαιολογικὰς περιφερείας, τὴν ἸΕην καὶ ἸΣΤην, καὶ ὁ ἐπιμελητὴς Στ. Ἀλεξίου, προαχθεὶς εἰς ἑφορον, ἀνέλαβε τὴν δευτέραν τῆς Δυτ. Κρήτης. Εἰς ἀντικατάστασίν του μετετέθη εἰς Ἡράκλειον ἐξ Ἀττικῆς ὁ ἐπιμελητὴς Κωνσταντῖνος Δαβάρας. Ἄφ' ἐτέρου, ὁ ἐπιμελητὴς Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Μύρων Μιχαηλίδης ἀντικατέστησε τὸν ἐπιμελητὴν Κ. Καλοκύρη, μετατεθέντα εἰς Ἀθήνας καὶ ἰνυλοβόντια τὴν διεύθυνσιν τῆς Δ' Ἐφορείας Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν Ἀρχαιοτήτων ἸΕσων.

Εἰς τὸ κτήριον τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἀπεπερατώθησαν καὶ κατὰ τὰς λεπτομερείας αἱ νέαι μεγάλαι ἀποθήκαι. Οὕτω βαίνει πρὸς ὀριστικὴν λύσιν τὸ πρόβλημα τῆς ἀποθηκεύσεως τῶν ἀπειραρίθμων ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ἀποσυμφορῆσεως τῶν ἐργαστηρίων καὶ αἰθουσῶν μελέτης. Παράλληλως διεμορφώθη ὁ περίβολος τοῦ Μουσείου διὰ κατασκευῆς κηκλιδῶματος καὶ πεζοδρομίου καὶ διὰ φυτεύσεως 100 καλλωπιστικῶν δενδρυλλίων. Ἄφ' ἐτέρου, ἀνεβλήθη καὶ πάλιν ἡ συμπλήρωσις τῆς ἐπιγραφικῆς Συλλογῆς, τοῦ Μουσείου, ἡ κατασκευὴ τοῦ μικροῦ σμφιθεάτρου εἰς τὸν χώρον ἐπὶ τοῦ ἔναντι τοῦ Μουσείου προμαχῶνος καὶ ἡ σύνδεσις ταύτης διὰ γεφύρας μετὰ τοῦ κυρίως Μουσείου.

Σημαντικὴ πρόοδος ἐτελέσθη εἰς τὸ ἔργον ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, διὰ δαπανθέντος συνολικῶς ποσοῦ 415.000 δρχ. Συνεπληρώθη ἡ τουριστικὴ ἔκθεσις διὰ προσθήκης νέων ἀξιολόγων ἀντικειμένων, προπαρασκευάσθη ἡ ἔκθεσις τῆς νέας πτέρυγος καὶ ἐπληρώθησαν αἱ νέαι αἰθουσαι τῆς Ἐπιστημονικῆς Συλλογῆς διὰ τοξινόμησεως μεγάλου ἀριθμοῦ νέων ὁμάδων ἀρχαίων καὶ διὰ κατασκευῆς πολλῶν νέων δρυῖνων κρυσταλλοφράκτων προθηκῶν. Διὰ τῆς ἀρχαιολόγου Αἰκ. Μαυριγιαννάκη ἤρχιζεν ἡ τοξινόμησις τοῦ περιεχομένου τῶν ἀποθηκῶν, ὅπου ἐτοποθετήθησαν μεταλλικὰ ράφια τύπου Dexia, ἀξίας 150.000 δρχ. Συνεσχίσθη ἡ ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ἐργασία τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν μινωικῶν τοιχογραφικῶν. Ὁ ἑφορος Ν. Πλάτων, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ εἰδικευμένου ζωγράφου Θωμᾶ Φανουράκη, προέβη εἰς μίαν νέαν ἀνασύνθεσιν τριῶν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἐξ αὐτῶν, τῆς μεγάλης συνθέσεως τῆς περιλαμβανούσης τὴν «Παριζιάναν», τῆς τοιχογραφίας τῶν αἰλούρων ἐκ τῆς Ἐπαύλεως τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ, τέλος, τοῦ Κροκοσυλλέκτου. Μελέτη σχετικὴ πρὸς τὴν ἀνασύνθεσιν τῆς πρώτης ἐδημοσιεύθη ἤδη εἰς τὰ Κρητικὰ Χρονικά. Διὰ τὸν κροκοσυλλέκτην ἐπεβεβαιώθη ὀριστικῶς ὅτι πρόκειται περὶ πιθήκου καὶ ὄχι παιδός, ὅπως ἐπίστευον πολλοί. Ἡ τοιχογραφία ἐμεγάλωσε σημαντικῶς διὰ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ προσθήκης νέων τεμαχίων, εἰς τὰ ὅποια εἰκονίζεται καὶ δευτέρος πίθηκος ἀντιπὸς πρὸς τὸν πρῶτον, ὡς καὶ κάλαθος πλησίον τῆς κεφαλῆς του.

Διὰ τῆς προσλήψεως καὶ νέων ἐκτάκτων τεχνιτῶν, τῶν Κ. Βιτωράκη, Γ. Ἡλιάκη καὶ Κ. Κωνσταντάκη, ἐξηκολούθησεν ἡ ἐντατικὴ ἐργασία εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου, ὅπου ἀποκατεστάθησαν πολλαὶ ὁμάδες τῶν νέων καὶ παλαιῶν ἀνασκαφῶν Οὐίως ἀνεσυνεκροτήθησαν τὰ ἀγγεῖα τῆς Μυρσίνης, τῆς Φορτέτσας καὶ διάφορα ἄλλα γεωμετρικὰ, τὰ ὑπονεολιθικὰ τῆς Φουρνῆς, τὰ

άγγεϊα καὶ οἱ πίθοι ἐκ Χόνδρου Βιάννου καὶ ἐγένετο νέα ἐργασία εἰς τὰ σφυροήλατα τῆς Δρήρου, εἰς πολλὰ τῶν χαλκῶν τῆς ἐκθέσεως καὶ τῶν ἀποθηκῶν καὶ τέλος εἰς τὰ χαλκὰ τῆς ὁμάδος τῆς Ἀγ. Γαλήνης. Τεχνικὸν ἐπίτευγμα ἀπετέλεσεν ἡ στερέωσις καὶ ἐκθεσις τῶν σκελετῶν τῶν ἀνευρεθέντων ἐντὸς σαρκοφάγων λαξευτοῦ τάφου εἰς Ἀρχάνες. Ἐκ παρσλήλου, οἱ τεχνίται τῶν ξένων Σχολῶν ἀπεκατέστησαν τὰ πολυπληθῆ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἀποκατάστασιν εἰργάσθη ὁ εἰδικευμένος ζωγράφος Θωμᾶς Φανουράκης. Ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως ἦτο ἡ ἐργασία τοῦ ζωγράφου Κ. Πετράκη, διορθώσαντος τὰς παλαιὰς συμπληρώσεις πολλῶν ἀγγείων, ἐν πολλοῖς ἀκαλαισθήτους ἢ ὑπερβολικῶς ὁμοίας πρὸς τὰ ἀρχαῖα μέρη καὶ πλαστογραφούσας τοιουτοτρόπως τὸ σύνολον.

Συνεχίσθη ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Πλάτωνος καὶ τοῦ ζωγράφου Θωμᾶ Φανουράκη ἡ προπαρασκευὴ τοῦ Corpus τῶν μινωικῶν σφραγίδων καὶ σφραγισμάτων, ἐκδιδομένου ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Μαγνητίας, διὰ περαιτέρω μελέτης, ταξινομήσεως καὶ σχεδιάσεως τοῦ ὕλικου.

Διάφορα νέα βιβλία ἀπέκτησεν ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Μουσείου, καθισταμένη βαθμηδὸν ἀξιόλογον βοήθημα ἀρχαιολογικῆς μελέτης.

Τέλος, ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρρα κατεγράφη εἰς τὰ εὐρετήρια μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν ἀκαταγάρφων ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου.

Τὸ ἐν Ἡρακλείῳ Ἱστορικὸν Μοσεῖον Κρήτης ἀπέκτησε πολλὰ καὶ ἀξιόλογα νέα ἀντικείμενα τοῦ κύκλου τῆς ἀρμοδιότητός του. Σχετικῶς διαλαμβάνει ἡ ἐκθεσις πεπραγμένων τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰς Ἀρχαιολογικὰς Συλλογὰς Νεαπόλεως καὶ Ἱεραπέτρας, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν οὐσιαστικῶς στάσιμοι, ἱκανὴ πρόοδος συντελέσθη εἰς τὰ λοιπὰ Μοσεῖα τῆς Κρήτης. Οὕτω, διὰ τὸ Μοσεῖον Ἀγίου Νικολάου διερρυθμίσθη χώρος λίαν ἱκανοποιητικῆς ἐμφανίσεως εἰς τὸ ἰσόγειον τοῦ Δημαρχείου, περιλαμβάνων δύο αἰθούσας καὶ ἀποθήκην. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα καὶ ἀρχαιοφιλίαν τοῦ δημάρχου κ. Ρούσσου Καπετανάκη. Ἐγκαῦθα ἐστεγάσθησαν τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν Ὀλοῦντος καὶ Κριτσᾶς, τὰ ὁποῖα καὶ ἀνεσυγκροτήθησαν ἐνταῦθα ὑπὸ τεχνιτῶν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

Τὸ Μοσεῖον Χανίων δὲν μετεφέρθη εἰσέτι εἰς τὸν ἀναστηλούμενον ναὸν τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ἐγένετο ὁμως σημαντικὴ ἐργασία προκαταρκτικῆς ταξινομήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν ἀρχαιοτήτων του, κυρίως τῶν ἀγαλμάτων τῶν ἀνασκαφῶν Λισσοῦ καὶ Ἀπιέρας, ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Στυλιανοῦ Ἀλεξίου καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχ. Κανάκη. Τὸ τέμενος, ἐνθα στεγάζεται νῦν τὸ Μοσεῖον, θὰ μετατραπῇ μετὰ τὴν ἐκκένωσίν του εἰς τουριστικὸν περίπτερον. Σημειωτέον ὅτι διὰ τῆς ἐν Χανίοις ἐγκαταστάσεως τοῦ νέου ἐφόρου Στ. Ἀλεξίου ἀνεξωογονήθη ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐρευνα τῆς περιοχῆς ὡς καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Χανιωτῶν διὰ τὰ ἀρχαῖα, πολλὰ δὲ ἀντικείμενα παρεδόθησαν οὕτω εἰς τὸ Μοσεῖον.

Τὸ Μοσεῖον Ρεθύμνου ἀπέκτησε τὰ εὐρήματα τῆς ὑποβρυχίου ἐρεῦνης τῆς Ἁγίας Γαλήνης, καθιστάμενον οὕτω ἀξιόλογον καὶ διὰ τὰς συλλογὰς χαλκῶν ἀντικειμένων καὶ νομισμάτων.

Εἰς τὸ Ἡράκλειον ἰδρύθη νέα ἰδιωτικὴ ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ κ. Ν. Μεταξᾶ, τῆς ὁποίας προβλέπεται ταχεῖα ἡ ἀνάπτυξις.

Εὐρὺς ὑπῆρξεν ὁ καθ' ἅρισμός των ἀρχαιολογικῶν χώρων.

Οὕτω, πλὴν τῆς Κνωσοῦ, Ἁγ. Τριάδος, Τυλίσου, Μεγάρου Νίρου καὶ κυρίως τῶν Μαλίων, ἐκαθαρίσθησαν ριζικῶς διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δοβόρου καὶ τὰ Γουρνιά. Ἡ μινωικὴ πόλιξην ἔλαβε νέαν ὄψιν διὰ τῆς ἀποκαλύψεως μεγάλων ἐκτάσεων διαπέδων οἰκιῶν καὶ λιθοστρώτων τῶν ὁδῶν, ὡς καὶ διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως μεγάλων ὄγκων χωμάτων ἐκ τῆς κεντρικῆς πλατείας, ἅτινα εἶχον συσσωρευθῆ κατὰ τὸν ἀπὸ τῶν ἀνασκαφῶν διαρρέουσιν ἡμῖν αἰῶνα.

Ἰκανοποιητικῶς ἐπροχώρησαν τὰ ἔργα ἀποκαταστάσεως ἀρχαῖο-ολογικῶν χώρων.

Εἰς Κνωσὸν αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος, τεχνικῶς ἐπιβλέπωντος τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ζαχ. Κανάκη. Συνεχίσθη τὸ ἔργον ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἀνακτόρου, ἰδίως εἰς τὴν νοτίαν εἰσοδον, τὰς περὶ αὐτὴν οἰκίας καὶ τὴν βοθμιδαίτην στοάν, ὅπου διὰ πρῶτην φορὰν ἐγένετο συστηματικὴ σιερέωσις καὶ ἀποκατάστασις, ἀνακαλυφθέντων καὶ νέων τμημάτων αὐτῆς.

Εἰς τὸ μινωικὸν μέγαρον Νίρου ἐγένετο συστηματικὴ σιερέωσις τῶν διαπέδων καὶ τοίχων, τῶν πλικοστρώτων οὐλῶν, τῶν ὀρθομυρμάρωσεων κλπ. Ἰδίως διεσαφήθη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου διὰ τῆς γενικῆς ἐργασίας τὸ σύστημα ἀποθηκῶν μετὰ τοῦ διαδρόμου τῶν καὶ ἡ παρακειμένη κλίμαξ πρὸς τὸν ἄνω ὄροφον. Ἀπεμακρύνθησαν πάντα τὰ νεωτερικὰ ἐρείπια τὰ καταλαμβάνοντα μέρος τῆς αὐλῆς καὶ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς ζώνης ἐκ τῶν παρακειμένων ἀγρῶν κατέστη δυνατόν νὰ κατασφαιλισθῆ ὁ χώρος διὰ περιφράξεως.

Εἰς Μάλια, ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐκτάσεως τοῦ Ἀνακτόρου ἐστερεώθησαν καὶ ἀποκατεστάθησαν τὰ δάπεδα, οἱ τοῖχοι καὶ αἱ κλίμακες. Διεσαφήθη τὸ δάπεδον τῶν βορειῶν ἀποθηκῶν καὶ συνεπληρώθησαν αἱ βάσεις τῶν παραστάδων τοῦ πολυθύρου μεγάρου. Εἰς τὴν νοτίαν πτέρυγα ἀποκατεστάθησαν τὰ ὑπερβολικῶς ἀνεσκαμμένα παλαιότερον δάπεδα. Τέλος ἐγένετο ἀποχωμάτωσις καὶ στερεώσις ἐκτάσεως εἰς τὸ Βλ. τμήμα τῆς δυτικῆς αὐλῆς καὶ ἀποκατεστάθη συστηματικῶς ἡ πομπικὴ ὁδὸς καὶ τὸ πλακόστρωτον. Εἰς τὸς ἐργασίας συνέβαλον ἡ ἀρχαιολόγος Αἰκ. Μαυριγιαννάκη καὶ ὁ ἀρχιτεχνίτης Ζηχαρίας Κανάκης.

Εἰς Φαιστόν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς ἐγένοντο οἱ ἀπαρσιθητοὶ ἐργασίαι στερεώσεως τῶν ἀποκαλυφθέντων.

Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐνετικῶν τειχῶν Ἡρακλείου ἤρξισαν αἱ προεργασίαι κατασκευῆς τῆς γεφυρώσεως τοῦ ῥήγματος τοῦ πορὰ τὴν πύλην Βηθλεύμ, κατόπιν δὲ ἀπομακρύνσεως οἰκογενειῶν τινων κατεδαφίσθη σειρά προχείρων οἰκοδομημάτων ἐπὶ τῶν τειχῶν, ὅπου ἡ γεφυρώσις.

Ἦρξισεν ἡ Δ' φάσις ἀναστηλώσεως τοῦ Ἀγίου Μαρκοῦ Ἡρακλείου, ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐφόρου Πλάτωνος, διὰ τῆς διαμορφώσεως τοῦ προστώου καὶ συμπληρώσεως τῶν μρμρῶντων πλακῶν τῶν διαπέδων, ὡς καὶ διὰ τῆς κατασκευῆς βοηθητικῶν χώρων εἰς τὴν νοτίαν αὐλὴν.

Εἰς τὴν Παναγίαν Σταυροφόρων Ἡρακλείου ἐκαθαρίσθη ὁ χώρος καὶ ἀπεκαλύφθησαν ἰκανὰ δάπεδα.

Συνεχίσθη ἐπίσης ἡ ἀναστήλωσις τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου Χανίων ὅπου διεμορφώθη ἡ ἀνατολικὴ θύρα τῆς εἰσοδου, ἡ ἔσωτερικὴ αὐλὴ καὶ τὸ παρ' αὐτὴν παράστημα, ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Νομομηχανικοῦ κ. Κωνστ. Λασιθιωτάκη.

Ἀνεστηλώθη ὁ βυζαντινὸς ναὸς τῆς Παναγίας Κερᾶς Χρωμοναστηρίου Ρεθύμνης, τὸ πλεῖστον ἐρειπωμένως, διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Βυζαντ. Ἀρ-

χαιοτήτων Μ. Μιχαηλίδου, οὕτω δὲ περιεσώθησαν αἱ ὑπάρχουσαι τοιχογραφίαι, αἱ ὁποῖαι ἄλλως θὰ κατέπιπτον.

Ὁ αὐτὸς ἐπιμελητὴς προέβη εἰς τὴν στερέωσιν καὶ ἀνακεράμασιν τῆς στέγης τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Ξιφηφόρου εἰς Ἀποδοῦλου Ἀμαρίου Ρεθύμνης.

Μεγάλου ἐνδιαφέροντος ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνά τὴν νῆσον ἀνασκαφῶν, τὸσον τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ὅσον καὶ τῶν ξένων Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν.

Α) Ἀνασκαφαὶ τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας.

Πλουσία ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφικὴ δρᾶσις εἰς τὴν Κεντρικὴν Κρήτην: Εἰς Ἀρχάνες οἱ τυχαίως ἀνακαλυφθέντες εἰς θέσιν Ἀνήφορος δύο λαξευτοὶ ΥΜΙΙ τάφοι ἀνεσκάφησαν διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς Αἰκ. Μαυριγιαννάκη. Κατ' ἀρχὰς περισυλλεγὴ κιβωτιόσχημος μὲ ἐξίτηλον διακόσμησιν λάρναξ, ἐξαχθεῖσα ἐκ τοῦ ἐνὸς τῶν τάφων ὑπὸ τῶν ἀνευρόντων τούτων χωρικῶν, ὁμοῦ μετὰ συνοδευούσης ραμφιδοστούμου προχοϊσκῆς, Δοθέντος ὄχι τὸ μέγεθος τῆς λάρνακος ἦτο σμικρότατον, τὰ δὲ ὅσα ἀνήκον εἰς ἐνήλικα, εἶναι φανερόν ὅτι ἡ λάρναξ ἐχρησιμοποίηθη ὡς ὄστεοφυλάκιον. Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ τάφου τούτου εὐρέθησαν δύο βόθροι μὲ τοὺς εἰς συνεσταλμένην στάσιν νεκροὺς εἰς τὴν θέσιν των. Τὸ κρανίον τοῦ ἐνὸς κατηθύνετο πρὸς Νότον, τοῦ δὲ ἑτέρου πρὸς Δυσμᾶς. Τρίτος βόθρος ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἀνεστραμμένης ἑλλειψοειδοῦς λάρνακος ΜΜ χρόνων, ἐπαναχρησιμοποιηθεῖσας. Ὁ νεκρὸς, ἀριστα διατηρούμενος, εἶχε τὸ κρανίον πρὸς Νότον καὶ ἔφερεν ἄπλοῦν χάλκινον δακτύλιον εἰς ἓνα τῶν δακτύλων. Λόγω τῆς ἀρίστης του διατηρήσεως ὁ σκελετὸς οὗτος, στερεωθεὶς διὰ τεχνικῶν μέσων, ἀπεσπᾶσθη μετὰ τοῦ βόθρου καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Παρπλευρῶς τῆς σαρκοφάγου ταύτης ἔκειτο τὸ τεμαχισμένον κάλυμμά της, τὸ ὅποσον ἔφερε μικρὰς λαβὰς καὶ ἕτερος νεκρὸς. Ὅλίγα ἀγγεῖα, ὡς τρεῖς ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, δύο πρόχοι καὶ μία κύαθος, συνώδευον τοὺς νεκροὺς.

Ὁ δεύτερος τάφος, μετὰ δρόμου ἀπὸ Β. πρὸς Ν, εἶχεν ἀκανόνιστον κυκλικὸν σχῆμα καὶ εὐρέθη ἀσύλητος. Μία σαρκοφάγος κατὰ τὴν ΒΑ. πλευράν, ἐφ' ἧς δὲν διεκρίνετο διακόσμησις, περιεῖχε δύο νεκρούς. Τὸ σαγματοειδὲς κάλυμμά της, μετὰ μεσοῦς ράχους καὶ τεσσάρων λαβῶν κατὰ τὰς γωνίας, ἔκειτο τετραυσαμένον. Τὰ συνοδευόμενα κτερίσματα ἦσαν τρεῖς ἀγγεῖα.

Ἐφ' ἑτέρου εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἡρακλείου Κασσαμπᾶς περισυλλεγῆσαν, ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς ἀρχαιολόγου Αἰκ. Μαυριγιαννάκη, τέσσαρες σαρκοφάγοι ἐντὸς ΥΜΙΙ λαξευτοῦ τάφου, τοῦ ὁποῦ ἡ ὄροφῆ εἶχε καταπέσει καὶ ὅστις ἀνεκαλύφθη τυχαίως κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων. Αἱ σαρκοφάγοι ἦσαν κιβωτιόσχημοι μετὰ διακοσμήσεως μὴ διακρινομένης. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν ἔφερε κάτωθεν τοῦ γείσου εἶδος ἀναγλύφου σχοινίου.

Εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἡρακλείου, ὑπὸ τὸν ἐνετικὸν ναὸν τῆς Παναγίας τοῦ Φόρου, ὁ ἐπιμελητὴς Βυζαντ. Ἀρχαιοτήτων Μ. Μιχαηλίδης προέβη εἰς δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν, ἀποκαλύψας θεμέλια τοῦ πρώτου βυζαντινοῦ ναοῦ, χρονονοουμένου πιθανῶς εἰς τοὺς ἀμέσως μετὰ τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν χρόνους.

Εἰς Μητρόπολιν Γόρτυνος, κατόπιν ἀνευρέσεως τμήματος ψηφιδωτοῦ κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων οἰκίας τοῦ Γεωργ. Λουπάκη, ἡ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρρα διενήργησε δοκιμαστικὴν ἀνασκα-

φήν. Διὰ ταύτης ἤλθον εἰς φῶς τμήματα μεγάλου πολυτελοῦς ψηφιδωτοῦ δαπέδου, διαστάσεων τουλάχιστον 7 τ. μ., ὀριζομένου πρὸς Δ ὑπὸ τοίχῳ φέροντος πολυχρωμον ὀρθομαρμύρωσιν. Ἐκ τοῦ τοίχου τούτου ἀπεσπάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδιοκίτου κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν δύο ἐντειοχισμένα εὐμεγέθη ἀρχιτεκτονικά μέλη, ἐν κορινθιακὸν κιονόκρανον καὶ ἐν τμήμα ἐπιστυλίου μετ' ἐπιγραφῆς ἀναφερούσης τὸν αὐτοκράτορα Τροϊανόν. Διὰ ταύτης ὀδηγοῦμεθα, φαίνεται, ἐπὶ τὰ ἴχνη ἐνὸς ἀγνώστου μέχρι σήμερον, ἴσως γειτονικοῦ πρὸς τὸ ψηφιδωτόν, μνημειώδους κτηρίου τῆς Γόρτυος, ἀνήκοντος εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τροϊανοῦ. Ὑπεράνω τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν οἱ κέραμοι τῆς κατασκευῆς στέγης. Τὸ ψηφιδωτόν, μετὰ ψηφίδων μεγέθους 0 005 · 0.01, χωρίζεται ὑπὸ λωρίδων ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν εἰς τρία μέρη. Ἐκαστον τῶν ὁποίων κοσμεῖται αὐτοτελῶς. Τὸ πρῶτον τμήμα φέρει εἰς τὸ κέντρον κύκλον μετὰ στροβιζομένων πολυχρωμῶν φύλλων, περίξ δὲ τοῦ κύκλου ὁμοκέντρους ταινίας μὲ σειράς τριγώνων, ἐναλλὰξ ἐρυθρῶν καὶ κυανῶν, συγκλινόντων πρὸς τὸ κέντρον. Τὸ δεύτερον τμήμα περιλαμβάνει ἐν ἐξάγωνον περικλείον πολὺπλοκον σπειροειδῆς γόσημα, Πρὸς τὸ ἐξάγωνον συνάπτονται ἐναλλὰξ τρίγωνα καὶ τετράγωνα, περικλείοντα τὰ μὲν πρῶτα ἀνά ἓν μικρότερον τρίγωνον, τὰ δὲ δεύτερα γόσημα ἐκ τεσσάρων φύλλων χαστί τεταγμένων. Ἡ ὡα κοσμεῖται διὰ ταινίας μετὰ φύλλων κισσοῦ. Τὸ τρίτον τέλος τμήμα, τὸ καὶ ὠραιότερον, ἔχει κεντρικὸν πίνακα μετὰ πτηνῶν, ὡς ἱέρακος, πέρδικος κ. ἄ., χελώνης καὶ ἀνθέων μεγάλης λαμπρότητος. Ὁ κεντρικὸς οὗτος πίναξ πλαισιοῦται ὑπὸ ταινιῶν φερουσῶν διάφορα κοσμήματα, ὅπως σειράν βαθμιδωτῶν πυρραμίδων, πλοχμόν, τέλος δὲ κυρπυλογράμμους ρόμβους ἔγγεγραμμένους ἐντὸς ἐφαπτομένων κύκλων καὶ φέροντας εἰς τὸ κέντρον σταυροσχημον κόσμημα. Τὸ χρῶμα τῶν ψηφίδων εἶναι ἰδιαιτέρως λαμπρόν. Ἐφάνθησαν ἤδη 15 διάφορα χρώματα. Τὸ ψηφιδωτὸν διατηρεῖται καλῶς ἂν καὶ ἐνιαχοῦ ἐν καθιζήσει. Μετὰ τὴν δοκιμὴν, αἱ διανοιγεῖσαι τάφροι ἐπληρώθησαν πάλιν διὰ χύματος, ἐν ἀναμονῇ τῆς τελικῆς ἀνοσκαφῆς.

Ἡ ὑπαρξίς τμήματος ἀψίδος ἱεροῦ, κειμένης ὄχι μακρὰν τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὠδήγησε τὸν ἔφορον Ν. Πλάτωνα εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ἴσως πρόκειται περὶ μεγάλης παλααιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ὅχι ἀπιθάνως εἰς τὴν θέσιν τοῦ μαρτυρίου τῶν τοπικῶν Ἁγίων Δέκα, ἧτις, ὡς ἔδρα χριστιανικῆς Μητροπόλεως θὰ ἔδωκε τὸ ὄνομα Μητρόπολις εἰς τὸ χωριὸν, δυσερμήνευτον μέχρι σήμερον.

Κατόπιν νέας ἀνευρέσεως χαλκῶν ἀντικειμένων ὑπὸ ἀλίεων παρὰ τὴν ἀκτὴν μετὰξὺ Ἀγίας Γαλήνης καὶ Κόκκινου Πύργου, εἰς θέσιν ὅπου τὸ 1936 εἶχεν εὐρεθῆ ἠθασυρὸς χαλκῶν ἀντικειμένων ἀποτεθεῖς εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνου, διενεργήθη ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Πλάτωνος ὑποβρύχιος ἔρευνα καὶ περισυλλογή, τῇ βοηθείᾳ καταδυτικοῦ συνεργεῖου τοῦ σκάφους Π/ΑΚ 21 τοῦ Β Ν., εὐγενῶς τεθέντος εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας. Τὰ διάφορα χαλκῶ ἀντικείμενα τὰ ὅποια περισυνέλεξαν κατόπιν δωδεκαῶρον ἐργασίας ὑπὸ τὸ ὕδωρ, ἦσαν διεσκορπισμένα ἐπὶ τοῦ βυθοῦ εἰς βάθος 4-5 μ. καὶ εἰς ἔκτασιν 300 τ. μ., εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Λειψανα πλοίου οὐδαμῶ εὐρέθησαν, συνεκεντρώθησαν ὅμως πλεῖστα ὅσα τεμάχια χαλκῶν ἔλασματων, πολλάκις τμηθέντα διὰ βιαιῆς ὡς φαίνεται, ἐκτινάξεως, ἢ ὅποια ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐγινεν εἰς ἀρχαίους χρόνους. Ἐκ τούτου πιθανὸν συμπερασμα φαίνεται ὅτι χαλκοῦν κιβώτιον ἀρχαίου ναυαγίου, ἢ ἴσως ἀπορριφθὲν κατὰ ἀβασίαν ἀρχαίου πλοίου, ἐνετοπίσθη τυχαίως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ἐν ἀδυναμίᾳ ἀνιχνύσεως ἐπεχειρήθη ἡ ἀνατίναξις του, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ μεγάλη διασπορὰ τῶν τοιχωμάτων τοῦ κιβωτίου καὶ τοῦ περιεχο-

μένου του. Τὴν σὺλησιν ἀπέδειξε καὶ τὸ γεγονός τῆς εὐρέσεως πολλῶν βάσεων εἰδωλίων ἄλλ' ἐλαχίστων ἐκ τῶν εἰδωλίων αὐτῶν. Ἐκ τῶν πλέον ἐνδιαφερόντων εὐρημάτων ἦτο εἰς θησαυρὸς ἐκ 259 ρωμαϊκῶν νομισμάτων, μίᾳ ὀλοκλήρου σειρᾶς αὐτοκρατόρων ἀπὸ τὸν Αὔγουστον μέχρι τοῦ Περόβου, ἀποτελουῦντος καὶ τὸ *terminus post quem* τοῦ ναυαγίου. Τὰ πλείστα ἐξ αὐτῶν ἀνήκον εἰς τὸν Γ' αἰ', πολλὰ δὲ ἦσαν ἐξαιρέτου διατηρήσεως. Ἐνδιαφέρουσα ἐφάνη ἡ συνύπαρξις τῶν νομισμάτων τριῶν αἰώνων. Ἰδιαιτέρου ἐδιαφέροντος ἦσαν ἐν μικρὸν εἰδῶλιον Ἀφροδίτης πραξιτελείου τύπου, διαβεβρωμένον ὀλίγον τὴν ἐπιφάνειαν, εἷς μικρὸς Ἐρωτιδεὺς οἶονει τρέχων καὶ μία προτομὴ Δήμητρος - Ἰσιδος μὲ στέμμα μηνίσκου, σιάχεων καὶ ἡλιακοῦ δίσκου. Περιουनेλέγησαν ὁμως καὶ τμήματα μεγαλυτέρων ἀγαλματιῶν, ὅπως ἀριθμὸς ἐλασμάτων μὲ πτυχὰς ἐσθῆτος καὶ δεξιὰ χεῖρ εὐμεγέθους ἀγαλματίου, κρατούσα ἀσάφες τι ἀντικείμενον. Ἀφθονα ἦσαν τὰ ἐξαρτήματα σκευῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιοπρόσεκτα ἦσαν εἷς πούς τριποδικοῦ σκεύους, ἴσως κάδου, εἰς σχῆμα περρωτῆς Μεδούσης κρατούσης κυρτὸν τι ἀντικείμενον, ἴσως ἄρπην (δρεπάνον), μία λαβὴ, προφανῶς τοῦ αὐτοῦ σκευους, εἰς σχῆμα ἀνθεμίου μὲ ἑκατέρωθεν προτομὰς λαγωνικῶν κυνῶν, ἔχουσα ἄνω κρῖνον ἐξαρτήσεως, πόδες σκευῶν εἰς σχῆμα πυδῶν λέοντος καὶ ἵππου, τμήμα ἀλύσεως, ἄγγιστρον κ' ἄ'. Ἐνδιαφέρουσα ἦτο μίᾳ σειρὰ κλειθρῶν, διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων, ἐχόντων τὸ πλείστον προεὖρον πλακοειδὲς στέλεχος καὶ τρητὴν βίσιν διὰ τὴν προσαρμογὴν τοῦ κλειόντος ἐλασματος. Περιουनेλέγη ἔτισης ἀριθμὸς ἐργαλείων, ἦλων μὲ θολωτὴν κεφαλὴν, λύχνων, γυθωνίσκων, ἀρμῶν, στροφάλων, γομφώσεων, πομάτων, σφραγιστικοὶ τινες δικτύλιοι, ἔν ἄκρον ἐρεισινώτου, ὡς ἡρμηνεύθη, ἰδιόρρυθμόν τι ἀντικείμενον μὲ ἐξέχον θολωτὸν κόσμημα, τέλος δὲ ἐν κηροπήγιον ἐπὶ τρισκελοῦς βάσεως καὶ τεμάχια χαλινοῦ ἵππου. Τὰ ἀνωτέρω ἀντικείμενα ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐσωτογραφήθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς μελέτης των θὰ ἀποτεθοῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνου. Ἡ υποβρύχιος ἔρευνα θὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος.

Εἰς Λεβήνα (Λέντα) συνεχίσθησιν διὰ Γ' περίοδοι ἀνασκαφαὶ τῶν προανακτορικῶν λαξευτῶν τάφων ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Στ. Ἀλεξίου, διεξαχθεῖσαι λίαν συστηματικῶς καὶ μὲ ἀκριβεῖς στρωματογραφικὰς παρατηρήσεις Ἀνεσκάφη ὁ παλαιότερον ἐπισημανθεὶς τάφος εἰς θέσιν Ζερβοῦ, ἀνατολικῶς τοῦ Λέντα, ἀνεκαλύφθη δὲ διὰ δοκιμῶν καὶ ἀνεσκάφη ἕτερος εἰς θέσιν Παπούρα, συνεχόμενος μετὰ τοῦ τάφου Ι, μὲθ' οὗ ἀποτελεῖ ταφικὸν σύστημα ὡς τὸ τοῦ Γεροκόμπου.

Ὁ τάφος ΙΙΙ, ὡς ἐκλήθη ὁ εἰς Ζερβοῦ, εἶχεν ἐσωτερικὴν διάμετρον 5 20-5.40 μ., πάχος τοιχωμάτων 1 50-2 μ. καὶ μέγιστον οὐζόμενον ὕψος 0 98 μ. Ἡ θύρα, ὕψους 0 50 καὶ πλάτους 0.85 μ., ἔκειτο κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν. Πρὸ αὐτῆς ἐξωτερικῶς εὐρέθη ἡ πλσξ δι' ἧς ἐκλείετο. Πυρὰ τὴν βορείαν πλευρὰν ἐσώζοντο τμήματα τοῦ καταπεσόντος θόλου ἐκ πλακῶν ὑπερκειμένων ἀλλήλων καὶ ὑπ' αὐτάς ἤρχιζε τὸ ταφικὸν στρώμα, ἀποτελούμενον ἐκ πυκνοῦ στρώματος ὀσῶν καὶ ὀλίγων ΠΜΙΙ - ΜΜΙ ἀγγείων. Οὐδὲν ἀπολύτως ἀγγείων τῶν ΠΜΙ ρυθμῶν Ἀγ. Ὀνουφίου καὶ Πύργου εὐρέθη εἰς τὸν τάφον τοῦτον. Τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ ταφικοῦ στρώματος ἀπέδωσε κύπελλα ἄωτα καὶ μόναστα, ἐνίοτε μὲ μεγάλην λαβὴν, προχοῖδια μὲ «ὄφθαλμόν» καὶ ἐνίοτε μὲ λαβὴν θεθειμένην καθέτως πρὸς τὴν προχοήν, ἐν ἀγγείδιον τοῦ ἀκιδωτοῦ ρυθμοῦ μὲ σωληνωτὴν προχοήν καὶ τέλος ἐν ἀγγείδιον ἐκ πολυχρώμου λίθου. Ἀπαντῶσιν ἤδη ἐνταῦθα τὰ κυματοειδῆ στόμια. Ἡ κεραμικὴ τοῦ διαπέδου παρου-

οίσασε κατά τὸ πλείστον ΠΜΙΙ χαρακτηριστικά. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων ἦσαν μία λοπάς, ἔν μικρογραφικὸν προχοϊδίων ἐντοπίου ρυθμοῦ Βασιλικῆς, ἔν πυξιδίων σφαιροειδοῦς τύπου καὶ ἔν κυκλαδικὸν εἰδῶλιον. Ὁ τάφος ἀπέδωκεν ἐπίσης ἕξ σφραγίδας ἀπλῶν καὶ γνωστῶν σχημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ἦσαν ἐλεφαντίναι. Μία ἐκ πρασίνου στεατίτου εἶχε κοχλιοειδὲς σχῆμα καὶ χαρακτὸν S.

Ὁ νέος τάφος τῆς Παπούρας, κληθεὶς Ιβ, εἶχε διάμετρον 4 50 μ. περίπου, μέγιστον πᾶχος τοιχωμάτων 1 90 μ., ὕψος 1.40 μ. Ὑπῆρχον πρὸ τῆς εἰσόδου διαλελυμένα διαμερίσματα λατρείας, ἐξ ὧν προήλθον δύο λοπάδες μετὰ προχοῶν καὶ διακοσμήσεως ἐκ φαιῶν πλατειῶν ταινιῶν, ἔν ἀθυρματικὸν λίθινον κυπελλίδιον καὶ δύο κύθοι. Ὁ κυρίως τάφος, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν λίθων τοῦ καταρρευσάντος θόλου, ἀπέδωκε τὰ συνήθη ΜΜΙ ἀγγεῖα, κύπελλα μὲ πιέσεις δακτύλων παρὰ τὴν βίαν, προχοῖδια κ. ἄ. Τὸ κατώτερον στρώμα (ΠΜΙΙ) διακρίνεται καὶ ἐδῶ σαφῶς, χαρακτηριζόμενον ἐξ ἐνὸς ἀγγελιδίου ἐκ πρασίνου στεατίτου μὲ πυκνὴν γραμμικὴν χάραξιν, ἐνὸς πυξιδίου μὲ χαρακτὰ ἡμικύκλια καὶ ἐνὸς εἰδωλίου κυκλαδικοῦ τύπου. Ἐτερον κυκλαδικὸν εἰδῶλιον εὐρέθη ἐπιφανειακῶς, ἐξαχθὲν πιθανῶς ἐκ τοῦ βαθυτέρου στρώματος κατὰ πάλαιάν τινα διατάραξιν. Οἱ ΠΜΙ ρυθμοὶ Ἄγ. Ὀνουφρίου καὶ Πύργου, οἱ γνωστοὶ ἐκ τοῦ βαθυτέρου στρώματος τοῦ τάφου ΙΙ Γεροκάμπου, ἀπουσίαζαν καὶ ἐδῶ τελείως. Ὁ τάφος ἀπέδωκε καὶ τινες πενιχρὰς σφραγίδας καὶ ἐξαριήματα, ὡς καὶ τινες λεπίδας ἐξ ὀψιανοῦ. Εἶναι πιθανόν ὅτι ὁ τάφος καὶ πρὸ τῆς τελικῆς ἐγκαταλείψεώς του εἶχε καταρρεύσει καὶ ἀνακατασκευασθῆ, διότι παρετηρήθησαν ταφαι ὑπερκείμεναι σωρῶν πλακῶν καταπεσοῶν ἐκ τοῦ θόλου.

Εἰς Χόνδρον Βιάννου ὁ ἔφορος Ν. Πλάτων δαπάνη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας προέβη εἰς διαφόρους ἀνασκαφὰς (βλ. φωτογραφίαις εἰς «Τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 1960»):

α) Ἐκαθαρίσθη, ἀπεκατεστάθη καὶ συνεπληρώθη διὰ μικρᾶς σκαφῆς ἡ ἀποκάλυψις τῶν ΥΜΙΙ οἰκιῶν εἰς Κεφάλι Χόνδρου.

β) Ἐπὶ τοῦ ἁμέσως δυτικῶς τοῦ διασέλλου τῆς ΥΜΙΙ ἐγκαταστάσεως ὑψώματος Κεφάλι Λαζανᾶ Χόνδρου ἀπεκαλύφθη μία μεγάλη μινωικὴ ἀγρέπαιλις, ἰσχυρὰς κατασκευῆς, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρὰς καταστραμμένη, ἀναγομένη, ὡς ἡ ἄφθονος κεραμικὴ ἀπέδειξεν, εἰς τοὺς πρὸ τῆς σεισμικῆς καταστροφῆς περὶ τὸ 1600 π. Χ. χρόνους. Ἡ καταστροφή προεκλήθη ἐξ ἀγνώστων λόγων, ὀφειλομένη πιθανῶς εἰς σεισμούς. Τὸ ὑλικὸν ἀφρῆθη ἐν μέρει πρὸς οἰκοδόμησιν τῶν ΥΜΙΙ οἰκιῶν τοῦ κατεναντι διασέλλου. Ἰδίως ἔπαθον ἰσχυρῶς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς ἐπαύλεως καὶ τὰ διαμερίσματα τῆς κορυφῆς. Ἀντιθέτως, τὸ δυτικὸν καὶ τὸ βόρειον τμήμα διετηρήθησαν σχετικῶς καλῶς. Ἡ διάταξις τῶν διαμερισμάτων εἶναι κλιμακωτὴ ἀπὸ τῆς κορυφῆς κατὰ τὴν Β. κλιτὸν τοῦ λόφου Β παρὰλληλα διαμερίσματα ἰκανῶς εὐρύχωρα, τὰ Α, Β, Γ, διετήρησαν καλῶς τοὺς τοίχους των, μάλιστα τὸν ἐκ πελεκητῶν λίθων δυτικόν, διεσώθησαν δὲ καὶ αἱ θύραι των. Ἰδιαιτέρως ἀξιόλογος εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ θύρα τῆς ἀγροικίας, εἰσάγουσα ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς βυθμιδωτῆς προσβάσεως ἐκ δυσμῶν εἰς τὸ δωμάτιον Γ. Διατηρεῖται εἰς τὴν θέσιν του τὸ μονόλιθον κατώφλιον μὲ τὴν ἀναθύρωσιν καὶ τὴν ὑποδοχὴν τῆς στρόφιγγος. Δυτικῶς τῶν δωματίων Α καὶ Β τὸ οἰκοδόμημα προεκτείνεται εἰς γωνίαν μὲ εὐρὴν διαμέρισμα ἔχον κατὰ τὴν Ν. πλευρὰν εἶδος πεζουλίου καὶ θρανίου ὁ χῶρος οὗτος εὐρέθη πλήρης ὀστράκων, λύχνων κλπ. Γωνιακὴ διάβασις ἔφερεν ἀπὸ τὸ ἀνατολικῶς τοῦ δωματίου Α διαμέρισμα εἰς 2 πλακοστρώτους χώρους, ἴσως ὑπαίθρους, πρὸς Ν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπῆρχε διαταραχὴ ἐκ χριστιαν-

νικου θηκοειδοῦς τάφου. Τῶν πλακοστρώτων χώρων τινές καταλήγουν εἰς τὸν λατομημένον βράχον. Εἰς τὰ δωμάτια εὐρέθησαν ὀλίγα σχετικῶς ἀγγεῖα (μάλιστα ἀνατολικῶς τῶν δωματίων Α καὶ Β): πίθισκος, χύτραι, λοπάδια καὶ κύπελλα, σφαιρικός τριπτήρ.

γ) Εἰς θέσιν Τοῦρκισσα Χόνδρου, κατὰ τὴν κλιτὴν Τοῦρκισσας καὶ Ξυναχλάδας, ΝΑ τοῦ χωρίου ἔκειτο προφανῶς ὁ κύριος μινωικός συναικισμός κατὰ τοὺς νεοανατορικούς χρόνους. Δοκιμὴ γενομένη εἰς τὸν χώρον, ἔνθα πρὸ ἐτῶν εἶχεν εὐρεθῆ τυχαίως εἰς λίθινος μινωικός λύχνος, ἀπεκάλυψεν ἔκτεταμένον κτήριον τοῦ ὁποῦ ἀνεσκάφησαν 5 δωμάτια, ὄχι καλῆς διατηρήσεως. Καλύτερον σώζεται ὁ Ν. τοίχος, ἐκ πελεκητῶν λίθων. Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου Β ἀνευρέθησαν 2 πίθοι καὶ λεκανοειδὲς σκεῦος εἰς τὸ δωμάτιον Α ἀνεφάνησαν 3 στρογγύλοι ἢ ἑλλειπτικοὶ λίθοι, μᾶλλον ἀποτελέσαντες βάσεις ἀγγείων ἢ ξυλίνων στηριγμάτων. Τὰ περισσότερα μεγάλα ἀγγεῖα—6 πίθοι καὶ 4 - 5 ἄλλα μέσου μεγέθους, ὧν εἷς τρίτος ἀμφορεύς—ἀνεκαλύφθησαν εἰς 2 σειρὰς κατὰ μῆκος τοῦ ἰσχυρῶς κατεστραμμένου Β ἑξωτερικοῦ τοίχου τῆς οἰκίας. Τμήματα κεραμικοῦ τροχοῦ, μολύβδινον δισκοειδὲς βίρος καὶ ἐπιτεδόκυρτον σφονδύλιον μὲ ἀνάγλυπον ρόδακα ἦσαν μεταξὺ τῶν λοιπῶν εὐρημάτων. Τοῦ δωματίου Γ ἐσώθη μέρος τῆς δυτικῆς θύρας. Εἰς τὰ ἀνατολικώτερα δωμάτια Δ καὶ Ε περιουελέγη μέγα πλῆθος κυρίως μικρῶν ἀγγείων, ὧς πρὸχων, κυπέλλων καὶ κυάθων. Η κεραμικὴ ἀποδεικνύει χρόνους μεταβατικούς ἀπὸ τῆς ΜΜΙΓ'β εἰς τὴν ΥΜΓα ἐποχὴν.

δ) Ἐξ ἀφορμῆς ἀνευρέσεως λίαν ἐνδιαφερόντων ΠΜ τεμαχίων (τμήματος πλαστικοῦ ἀγγείου, τμήματος λιθίνου σκεύους ἴσως διὰ τὴν τοποθετήσιν δάδων) ἐγένετο μικρὰ δοκιμαστικὴ ἀνσκαφὴ εἰς τὴν Α. πλευρὰν τοῦ ὑψώματος Μ π ο υ μ ο ὕ λ ι. Τὰ εἰς σειρὰν δωμάτια ἀγνώστου φύσεως κτηρίου ἀνευρέθησαν ἰσχυρῶς κατεστραμμένα, ὧς καὶ οἱ ἐντὸς αὐτῶν πίθοι καὶ ἄλλα ἀγγεῖα, προσδιορίζοντα πράγματι χρονολογίαν τοῦ τέλους τῆς προανατορικής περιόδου (πρὸ τοῦ 2000 π. Χ.) Περιουελέγησαν τριπτήρες καὶ ἀμφικωνικὸν σφονδύλιον. Τῆς αὐτῆς περιόδου καὶ ἐπίσης ἰσχυρῶς κατεστραμμένον εἶναι κτήριο εἰς τὸ ἀμέσως ὑπερκείμενον νοτιώτερον ἰσόπεδον εἰς θέσιν Ἄμυδάλοι. Εἰς τὸ δυτικώτερον κείμενον βρυχώδες ὑψωμα Κάστελλος, τὸ ὅποιον εἶναι ὀχυρωτάτον καὶ περικλείει μικροὺς χώρους καταλλήλους διὰ κρηφύγετα καὶ προσωρινὴν ἐγκατοίκησιν, παρατηρήθησαν ἀξιόλογα λείψανα οἰκημάτων τῆς αὐτῆς προανατορικής περιόδου.

ε) Εἰς τὴν ὑψηλοτάτην καὶ ἐξόχως δεσπόζουσαν θέσιν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ρ ο υ κ ο ὕ ν η Κ ο ρ φ ῆ ἀνεσκάφη λίαν σημαντικὸν μέγα κυκλικὸν οἰκοδόμημα, τὸ ὅποιον πιθανότατα ἦτο πύργος φρυκτωρίας, ἀνήκων εἰς προκεχωρημένους ἑλληνιστικούς καὶ ἑλληνορωμαϊκοὺς χρόνους. Διασώζεται λίαν ἱκανοποιητικῶς εἰς ὕψος φθάνον τὰ 2 μ. καὶ ἐμφανίζει περιεργον διάταξιν, ἥτις τὸ καθιστᾷ μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος του. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 2 δακτυλίους, τῶν ὁποίων ὁ ἑξωτερικός, ἔσωτ. διαμέτρου 1130 μ καὶ πάχους τοιχωμάτων 0.80 μ., κυρτοῦται θολούμενος πρὸς τὰ ἔσω ὁ ἔσωτερικός, ἔσωτ. διαμέτρου 7.40 μ., καὶ πάχους 0.60 μ., ὑψοῦτο κατακορύφως. Νοτία θύρα ἔδιδεν εἴσοδον εἰς τὸν ἔξω δακτύλιον, ὅστις χωρίζεται διὰ διαχωριστικῶν τοίχων εἰς 4 διαμερίσματα, τὰ 2 προσβατὰ διὰ θυρῶν εὐθύς ἀμέσως, τὰ ἄλλα 2 διὰ μόνου τοῦ κεντρικοῦ χώρου, προσβατοῦ διὰ 2 θυρῶν ὄχι ἀκριβῶς κατέναντι κειμένων καὶ ἀνίσου μεγέθους. Ὁ ἔσωτερικός οὗτος χώρος εἶχε κύκλω θρανίον συνεχῆς πλάτους 0.65 μ., πλαισιούμενον κατὰ τὰς θύρας δι' ὀρθίων πλακῶν. Ὁ κεντρικός

χώρος ἦτο πλακόστρωτος, ἀλλὰ τὸ πλακόστρωτόν του εἶχεν ἐν μέρει ἀναμοχλευθῆ. Ἐκρῖνται εἰς τὸ κέντρον ἑλαφρῶς ὑπερυψούμενος πλακόστρωτος δισκοειδῆς χώρος, διαμ. περίπου 120 μ., ἐχρησίμευε διὰ τὴν πυράν, τῆς ὁοίας ἀνευρέθησαν ἡ τέφρα καὶ τὸ πυρίκαυστον στρώμα. Κάδος πήλινος ἀναστρόφως τοποθετημένος ἀνευρέθη εἰς τὸν χώρον τοῦτον. Ὑψηλὸν ἰγδιόσχημον λίθινον σκεῦος κολουροκωνικὸν καὶ ἄλλο μικρότερον πολυγωνικόν, ἴσως ἦσαν τοποθετημένα ἀρχικῶς εἰς τὸ κέντρον. Τὰ διάφορα σκεύη, τῶν ὁποίων ἔν μέρους ἦσαν μαγειρικά, τὰ ἀνευρεθέντα εἰς ἐστίαν ἕξω γωνιακοῦ σκευοφυλακίου τοῦ πρώτου διαμερισματος, ἀποδεικνύουν τὴν ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσαν χρονολογίαν. Πολλοὶ κυρτοὶ κέρμοι ἀνευρέθησαν ἐπίσης, ἴσως ἐκ τῆς ὀροφῆς τῆς ἕξω ζώνης ὁ ἐσωτερικὸς χώρος θὰ ἦτο ἀσφαλῶς ὑπαιθρος ἢ ἀναμόχλευσις ἐγένετο, ὡς ἐφάνη ἀπὸ τινος μολυβωτά σκεύη, εἰς μεταβυζαντινοὺς χρόνους. Ὁ χώρος ἐκλύφθη ὑπὸ λίθων, εἰτα ἐπεχώσθη με καθαρὸν στρώμα χύματος, ἀκολουθῶν δὲ πάλιν ὑπὸ λίθων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνευρέθη σημαντικὸν εὐμέγεθες λίθινον ΠΜ ζώδιον, εἰκονίζον προφανῶς ταῦρον ἴσως τοῦτο ἐκομίσθη ἐκ τινος τῶν γειτονικῶν ΠΜ συνοικισμῶν.

Πλουσία ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην. Ὅλως ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος, κυρίως δὲ διὰ τὰ ἐξαιρετὰ εὐρήματα ἦτο ἡ διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος γενομένη ἀνασκαφὴ ἐνὸς μεγάλου ἀποθέτου εἰς Ὀλοῦνα. Ἐρευνα μεγάλου γειτονικοῦ κτηρίου, κειμένου πρὸς τὰ ΒΑ, κατέδειξεν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ναοῦ, ὡς ἐπιστεύθη ἀρχικῶς, ἀλλὰ περὶ τινος οἰκοδομήματος ἀνήκοντος προφανῶς εἰς τὸ ἱερόν. Ἀσπραίτητος τυγχάνει μία μελλοντικὴ ἔριυνα πρὸς ἐντοπισμὸν τοῦ ναοῦ. Ὡς χώρος διὰ τὴν ἀποθήκεσιν ἐχρησίμευσαν αἱ πολυάριθμοι σχισμαὶ ἐνὸς μεγάλου βράχου. Τὰ ἀνευρεθέντα ἀντικείμενα ἀνέρχονται εἰς ὑπερχίλια χρονολογούμενα ἀπὸ τὰ τέλη περιόπου τοῦ 7ου αἰ. μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου. Μεταξὺ τῶν παλαιότερων εἶναι μία ἐξαιρετικὸς μικρὰ δαιδαλικὴ προτομὴ καὶ διάφορα εἰδώλια ἐπὶ πλακιδίων. Μεγάλῃς πλαστικῆς ἀξίας εἶναι μία σειρά ἀρχαϊκῶν γυναικείων προτομῶν, μικρῶν καὶ μεγάλων. Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀξιοσημείωτος διὰ τὸ μέγεθος. Ἐκ τῶν εἰδωλίων, σχεδὸν πάντων γυναικείων, εἰς ποικίλας στάσεις ἀνευρέθη ὀλοκληρὸς λαός. Τὴν πλειοψηφίαν ἔχουν αἱ ἔνθρονοι θεαί, μερικαὶ τῶν ὁποίων εἰκονίζονται ὡς εἰκάζεται ἀρχαϊκὸν ξόνανον τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀπαντᾶται καὶ ὁ κρητικὸς τύπος τῶν ὑφ' ἑνα πέπλον ἐνθρόνων διδύμων θεαινῶν. Ἐνδιαφέροντα ἦσαν ἐν ἑλλιπέσι εἰδώλιον Λήδας καθημένης ἐπὶ τοῦ κύκνου, μία καθημένη γυναικεία μορφή κρατοῦσα κιβωτίδιον ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ πολλοὶ ἐκφραστικοὶ ὀκλάζοντες ἰθυφαλλικοὶ σειληνοί. Εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀντιπροσωπεύονται τὰ ἱστάμενα γυναικεία εἰδώλια τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ. Καλὴ πτυχολογία παρατηρεῖται εἰς πολλὰ τῶν εἰδωλίων. Ὁ ἀποθέτης ἀπέδωσε πολλὰ ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων μίαν μεγάλην σειρὰν πρωτοκορινθιακῶν μικρογραφικῶν ἀγγείων, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων εἶναι κοτυλίσκα, ὡς καὶ τινὰ μελανόμορφα μετρίας τέχνης, κυρίως σκύφους καὶ κοτύλας. Ἐπὶ ἐνὸς τούτων ζωηρὸς ἰθυφαλλικὸς σειληνὸς διώκει αἰγαγρον. Μεγάλων διαστάσεων εἶναι μία μελανογάνωτος κοτύλη. Μεταξὺ τῶν σαμπληθῶν λύχνων ἰδιαιτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει εἰς ἔχον 70 μύσας, τεταγμένας εἰς δύο σειράς, ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν. Τὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἀπετέθησαν εἰς τὸ νεοῖδρυθὲν Μουσεῖον τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἀνασκαφῆς περισυνελέγησαν καὶ τινες ἐπιγραφαί, μία ἐκ τῶν ὁποίων ἀναγράφει: «Πεισιία | Ἀνδρούχου | Θεαινῶ | Τεισικρατεὺς».

Εἰς Ὁλοῦντα ἐπίσης, κατὰ τὴν θέσιν Πόρος, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία διὰ τοῦ καθηγητοῦ Ἄν. Ὀρλάνδου καὶ τοῦ ἐπιμελητοῦ Μ. Μιχαηλίδου συνέχισε τὰς ἐρεῦνας τῆς πρὸς ἐξορκίσωσιν τοῦ σχεδίου τῆς βασιλικῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον τὸ δημοσιευθέντα ἤδη (ΠΑΕ 1955) (βλ. φωτογραφίας εἰς «Τὸ Ἔργον κτλ.» ἐνθ' ἄ) ψηφιδωτὰ τοῦ μέσου κλίτους αὐτῆς. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε τρίκλιτον βασιλικὴν ὀλικοῦ πλάτους 17.10 μ καὶ μήκους 34.90 μ. καταλήγουσαν πρὸς ἀνατολὰς εἰς ὑπερυψωμένην κυκλικὴν ἀψίδα ἱεροῦ, διαμέτρου 6.12 μ. Ἐσωτερικῶς ἡ βασιλικὴ ἐχωρίζετο διὰ δύο κιονοστοιχιῶν εἰς τρία κλίτη καὶ δι' ἐγκαρσίου τοίχου εἰς κυρίως ναὸν καὶ νάρθηκα. Ἐκ τῶν κλιτῶν τὸ μὲν μέσον εἶχε πλάτος 7.60 μ. τὰ δὲ ἄκρα 4.12 μ. (τὸ βόρειον) καὶ 3.27 μ. (τὸ νότιον). Ὁ ἰσοπλατῆς πρὸς τὸν κυρίως ναὸν νορθῆς εἶχε πλάτος 3.64 μ. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐπεβεβαίωσε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ καθηγητοῦ ὅτι τὸ πάσαι εὐρεθὲν ψηφιδωτὸν δάπεδον — πέραν τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἄλλο διεσώθη — ἀνήκειν εἰς τὸ μέσον κλίτος καὶ δὴ εἰς τὸ δυτικώτατον αὐτοῦ τμήμα, ἦτοι τὸ ἄμεσως μετὰ τὸν νάρθηκα. Ὅτι ὁμοῦς ὀλόκληρον τὸ δάπεδον τοῦ μέσου κλίτους θὰ ἐκαλύπτετο διὰ ψηφιδωτοῦ ἀπέδειξεν ἡ εὐρεσις τμημάτων αὐτοῦ παρὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ. Τουναντίον τὰ ἄκρα κλίτη ἦσαν ἐστρωμένα διὰ λιθίνων πλακῶν, ἀκιννοῦστος σχήματος. Πρὸς τὰ ΝΔ. τοῦ νάρθηκος ἀπεκαλύφθησαν καὶ τὰ θεμέλια προσοκτισμάτων τινῶν, ἀγνώστου προορισμοῦ. Πρὸς βορρᾶν ἐπίσης ἀπεκαλύφθη τοίχος βαίνων παραλλήλως πρὸς τὴν βορείαν πλευρᾶν τῆς βασιλικῆς. Τὰ κινητὰ εὐρήματα ὑπῆρξαν ὀλίγα, ὅπως θωροκία τινα καὶ θραύσματα θωρακίων, μία μαρμαρῖνη ραβδωτὴ βάσις περιφραντηρίου γέφυρουσα ἄνω τόμον, τεμάχια μιᾶς λεκάνης ἀγισμοῦ, ὡς καὶ διάφορα τεμάχια κορινθιακοῦ κιονοκράνου, κορμῶν κιόνων καὶ μαρμαρῖνης τραπεζῆς, τέλος δὲ εἷς μαρμαρῖνος λοξόμητος κοσμητῆς με σειρᾶν φύλλων ἐσχηματοποιημένης ἀκάνθης. Τὸ σημαντικώτερον ὁμοῦς εὐρημα ἀπέτελεσε μία ἐντετοιχομένη εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τῆς βασιλικῆς ἑλληνιστικὴ ἐπιγραφὴ φέρουσα συνθήκην συμμαχίας Ὀλουνηίων καὶ Ροδίων, ὡς καὶ θραῦσμα ἐπιγραφῆς ῥωμαϊκῶν χρόνων. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ὡς καὶ τὰ μικρότερα ἀρχιτεκτονικὰ διακοσμητικὰ μέλη τῆς βασιλικῆς ἀπετέθησαν εἰς τὸ νέον Μουσεῖον τοῦ Ἄγ. Νικολάου.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία διενήργησεν διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος ἀνασκαφὴν παρὰ τὸ χωρίον Τοῦ ρ ο ῦ λ ο υ ς τῆς περιοχῆς Πραισοῦ Σητείας. Μία μινωικὴ ἀγροικία ἐπὶ τοῦ λοφίσκου τοῦ Προφήτου Ἠλία ἐξηρουνήθη κατὰ τὸ μεγαλύτερον οὐτῆς μέρος (βλ. φωτογραφίας εἰς «Τὸ Ἔργον κτλ.» ὡς ἄ). Αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ 30 καὶ πλέον διαμερισμάτων, διαδρόμων, ἀποθηκῶν, κλιμακοστυσίων κλπ. Ἡ ἀγροικία καταλαμβάνει τὴν κορυφὴν τοῦ ὕψους καὶ ἔχει διάταξιν βαθμιδωτῆν, κλιμακουμένην μέχρι τῆς κορυφῆς εἰς 5 τουλάχιστον ἀλλεπαλλήλους ζώνας. Ἡ ἀνευρεθεῖσα κεραμεικὴ ἀπέδειξεν ὅτι ἐχρησιμοποίηθη εἰς δύο συνεχόμενας φάσεις τῆς νεοανακτορικῆς περιόδου, τὴν ΜΜΙΙ καὶ τὴν ΥΜΙα (1700 - 1500 π. Χ.), εἶναι ὁμοῦς ἐνδεχόμενον ἡ περίοδος ζωῆς τῆς ἀγροικίας νὰ εἶναι ἐτι βραχυτέρα (1650 - 1550), δοθέντος ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς κεραμεικῆς ἦτο κυρίως τῆς μεταβατικῆς περιόδου. Διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν διαμερισμάτων ἐλαξεῦθη ὁ βράχος κατὰ ἐπίπεδα καὶ ἰσοπεδώθη ὅπου ἦτο ἀνώμαλος. Εἰς ὠρισμένα δωμάτια παρετηρήθησαν μετασκευαί, καλύψασαι βυθύτερον καὶ σαφῶς διαχωριζόμενον στρώμα. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἡ διατήρησις τῶν ἑρειπίων δὲν ἦτο καλὴ ἢ διατάραξις ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ λόφος ἐχρησιμοποίηθη ὡς νεκροταφεῖον κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ εἰς τὸ ὅτι ἀπὸ δεκαετιῶν τὸ ὕλικόν τῶν κτηρίων ἀφηρεῖτο συστηματικῶς διὰ τὰ ἑπανα-

χρησιμοποιηθῆ Ἰδίως κατεστράφη ἰσχυρὸν ψευδοῖσοδομικὸν τεῖχος, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει, φαίνεται, προστατευτικὸν περιβόλον τῆς ἀγροικίας. Τῆς κατωτάτης ζώνης δὲν ἀνεσκάφησαν εἰσὶ τὰ δωμάτια, ἄλλως κακῶς διατηρούμενα· τῆς κατωτέρας τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ «δωμάτιον μὲ τὸν ληνόν», ἐμφανίζον διάταξιν πολὺ ἀνάλογον τοῦ ἀντιστοίχου δωματίου τῆς ἐπαύλεως Βαθυπέρου, μὲ τὸν πῆλινον ληνὸν καὶ τὸ δοχεῖον συλλογῆς εἰς τὴν θέσιν των. Κατὰ τὸ ΒΔ. ἄκρον, δωμάτιον λαξευθὲν ἐντὸς τοῦ βράχου ἐχρησιμοποιήθη, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου του ἐξάγεται, ὡς μαγειρεῖον, εἰς δὲ τὴν β' φάσιν ἐχρησίμωσεν ὡς βόθριον ἀπορριμάτων. Εἰς δωμάτιον τῆς κατωτέρας ζώνης εὐρέθη εἰς ἄριστα διατηρούμενος βυζαντινὸς τάφος, κτιστὸς διὰ πλακῶν. Τὰ διαμερίσματα τῆς ζώνης ταύτης καὶ τὰ τῆς ὑπερκειμένης εἶναι εἰς σειράν. Βορειοδυτικῶς τὰ τελευταῖα διασχιζοῦν καμπυλωμένη στενὴ κλίμαξ, τῆς ὁποίας σώζονται 5 βαθμίδες. Εἰς τὰ διαμερίσματα τῆς κορυφῆς ὁδηγεῖ πλατεῖα καὶ καλῶς κατεσκευασμένη κλίμαξ ἐξ 7 βαθμίδων, ἣτις καταλήγει εἰς ἄνδρον πλακόστρωτον· διὰ μέσου τοῦ τελευταίου εἰσέρχεται τις διὰ προθαλάμου εἰς ὀλόκληρον σύστημα δωματίων, τῶν ὁποίων δύο κύρια ἦσαν ἀποθήκαι καὶ ἐργαστήρια· εἰς τὸ ΒΔ., πληρῆς πίθων, ἔδιδεν εἰσοδὸν ἀπ' εὐθείας μικρὰ πεντάβαθμος κλιμακίς. Φαίνεται ὅτι κύρια διαμερίσματα μὲ ἄνδρον ἐβλεπον πρὸς Δ, ἔνθα παρέχεται θαυμασιὰ θέα. Δὲν προέκυψαν σαφεῖς ἐνδείξεις ὑπάλξεως καὶ δευτέρου ὁρόφου, εἶναι βέβαιον ὅμως, ὅτι ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς θὰ ἀποκαλύψῃ καὶ ἄλλα διαμερίσματα.

Τὰ ἀνευρεθέντα κινητὰ εὐρήματα συγκεφαλαιωτικῶς εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

α) Πίθοι, τουλάχιστον 15, τῶν ὁποίων 5 καλῶς διατηρούμενοι, μὲ διακόσμησιν ἐμπιέτων σχοινίων 4 ληνοί. Εἷς κεραμικὸς τροχός. Πλήθος χαρακτηριστικῶν ἀγγείων, ἰδίως ἀμφορέων μὲ ἔλλειψοειδῆς στόμιον, χυτρῶν τριποδικῶν, γεφυροστόμων κυπέλλων καὶ κυάθων. β) Πλουσία συλλογὴ ὑφαντικῶν βαρῶν, κυβικῶν, παραλληλεπίπεδων, πυραμιδικῶν καὶ σφαιρικῶν, τινῶν μὲ χαρακτηριστικὰ σημεῖα. γ) Λίθινων σκευῶν τμήματα καὶ δισκοειδῆ καλύμματα ὡς καὶ ποικίλα λίθινα ἐργαλεῖα, μάλιστα τριτηῆρες ποικιλιωτῶν σχημάτων. δ) Λίθινον κοσμητικὸν κιονόκρανον μετὰ 4 φύλλων ἡμικιονισκου, ὅμοιον πρὸς τὰ ἐν Κνωσῷ εὐρεθέντα ε) Ἰκανὸς ἀριθμὸς χαλκῶν ἐργαλείων (κοπέυς, πριονίδιον, ὀπέυς), λαβῶν καὶ ὄπλων (ἐγγχειρίδιον, αἰχμὴ ἀκοναίου. στ) Μικρὰ τμήματα διακοσμητικῶν τοιχογραφιῶν, ἀποδεικνύοντα λαμπρὰν διακόσμησιν ὠρισμένων δωματίων.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀγροικίαν ἀνεσκάφη καὶ εἰς γειτονικὸς θολωτὸς τάφος εἰς θέσιν Φωτοῦλα· ἔχει θάλαμον ὀρθογώνιον, σχετικῶς χαμηλόν, μὲ δρόμον ἀνευ λιθεπενδύσεως. Περιεῖχε 2 ταφάς, τὴν μίαν κατὰ τὴν ἐπιμήκη βορειάν πλευράν, τὴν δὲ ἄλλην ἐντὸς λουτροειδοῦς σαρκοφάγου κατὰ τὸ βάθος τοῦ θαλάμου, τοποθετημένης σχετικῶς ὑψηλὰ ἐπὶ μεγάλης οχιστολιθικῆς πλακῶς. Εἰς τὴν πρώτην ταφὴν ἀνήκουν, φαίνεται, 2 μόνον ἀγγεῖα, ἀμφότερα ψευδόστομοι. Ἡ δευτέρα εἶχεν ἐκτὸς τῆς λάρνακος αἰχμὴν δόρατος, χαλκὴν καρφίδα, μίαν προροϊάκην καὶ 2 ψευδοστόμους, ὧν ὁ εἰς ἐκ τῶν μεγαλύτερων τοῦ εἴδους καὶ τέλος ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἠρμηνεύθη ὡς χαλκὴ ζώνη ἐκ πλήθους χαλκῶν ἡμικυλινδρικῶν λωριδίων εἰς 3 δέσμας, διαχωριζομένων ὑπὸ σειρῶν μικρῶν ἡμισφαιριδίων ἢ καψῶν ἢ ἐργαστηριακῆ ἀποκατάστασις ἀπέδειξεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπενδύσεως ξυλίνου περιφερικοῦ ἀγγείου. Ἐντὸς τῆς σαρκοφάγου ἀνευρέθη θαυμάσιος χρυσοῦς μέγας δακτύλιος μὲ κοκκιωτὴν διακόσμησιν δισπεύρων καὶ ἔλισσομενων καμπυλῶν, ἔλασμα χρυσοῦν μὲ πλοκάμους ναυτίλου ἐπὶ βάθους συστημάτων ἐπαλλήλων τόξων καὶ μικρὰ

χρυσήλος και επενδεδυμένη δι' ἐλέφαντος λαβή, ίσως ριπιδίου. Ἀξιοσημείωτον εἶναι διὰ τὴν ἰσότητά της περιεῖχε καὶ κυλινδρικήν κάλπην μὲ κεραιμένα ὀστᾶ νεαρῶν, ὡς φαίνεται, προσώπου. Ὁ τάφος χρονολογεῖται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ΥΜ ΙΙΙγ περιόδου (περὶ τὸ 1200 π. Χ.).

Καὶ εἰς Δυτικὴν Κρήτην ἐγένοντο διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος ἀνασκαφαί. Εἰς τὸ ἄνω τῶν Δικαστηρίων ἰσόπεδον Μαζαλῆ Χανίων καὶ δι' οἰκονομικῆς συμβολῆς τοῦ Δήμου Χανίων συνεχίσθη καὶ ἐφέτος εἰς δύο περιόδους ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ΥΜΙΙΙ νεκροταφείου. Ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐσχεδιαγραφήθησαν οἱ πέρυσι ἐκσκαφέντες, ἀνεσκάφησαν οἱ περὺν ἀνιχνευθέντες 7 θαλαμοειδεῖς τάφοι καὶ ἐπεσημάνθησαν νέοι. Πολλοὶ τῶν ἀνεσκαφέντων τάφων εἶχον σκληρὰ ὀλίκως ἢ μερικῶς. Εἷς εἶχε καταστραφῆ τελείως ἐκ τῶν θεμελιῶν ὑπερκειμένου λεωτερικοῦ κτίσματος. Τὸ σχῆμα τῶν περισσοτέρων ἦτο ἀκανόνιστον τετράγωνον ἢ ὀρθογώνιον, ἀπὸς δὲ κυκλικόν. Ὁ τάφος Α ἔφερεν εἰς μίαν τῶν πλευρῶν θρανίον καὶ 2 βόθρους εἰς τὸ δάπεδον καὶ ἀπέδωσε πενιχρὰ τινὰ κυάθια καὶ ἓν θυμιατήριον. Δύο τῶν τάφων συνήπτοντο διότι τὸ ἐνδιάμεσον τοίχωμα εἶχε καταπέσει. Ἐκ τούτων ὁ Η εἶχε θύραν τοξωτὴν καὶ εἰς τὸ δάπεδον 4 βόθρους, καὶ ἀπέδωσε σειράν ψευδοστόμων ἀμφορέων· εἷς τούτων διεκοσμεῖτο μὲ φύλλα παπύρου, ἄλλος μὲ ἡμικύκλια. Εἰς τὸν Ι εὐρέθησαν 18 ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων ὅπως φιάλαι, ψευδοστομοὶ ἀμφορεῖς, πυξίδες, εἰς ἀρυτήρ, ἓν εἰδώλιον λατρευτοῦ καὶ μία μικρὰ ὀστεινὴ περιστέρα. Ὁ τάφος Ν περιεῖχεν ἓν παράδοξον τρισκελὲς ἀντικείμενον, ἰσως κηροπήγιον. Ἄλλο μικρὸς τάφος, πιθανῶς παιδίου, ἀποτελούμενος ἐκ στενοῦ δρόμου καὶ λαξευτοῦ θαλάκου, περιεῖχε 3 ἀγγεῖα. Κείμενος ἐντὸς τοῦ ἀνωτέρου νεκροταφείου καὶ λίαν σημαντικὸς διὰ τὸ σχῆμα του ἦτο εἰς μέγας λαξευτὸς ἐννεάκογχος τάφος τοῦ Α' αἰ. π. Χ., μὲ τὴν εἰσοδὸν ἐκαστῆς κόγχης κλειομένην διὰ πλακῶν, ἄριστα προσαρμοζομένων εἰς τὰς ἐγκοπὰς τῶν παραστάδων. Μόνον ἓν τῶν θηκοειδῶν σκαμμάτων τῶν κογχῶν εὐρέθη ἀδιατάρακτον, ὅπου ὁ νεκρὸς συνωδεύετο ὑπὸ ληνυθίου καὶ κατόπτρου. Στελεγγίδες, κάτοπτρα, ληνυθία, χύτραι, ἀμφορέσκοι καὶ τέλος μία μικρὰ πηλίνη κεφαλὴ κόρης περισυνελέγησαν ἐκ τῶν λοιπῶν διαταραχθέντων σκαμμάτων καὶ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ θαλάμου καὶ τοῦ δρόμου. Παραλλήλως περισυνελέγησαν ἀντικείμενα γειτονικοῦ ἑλληνιστικοῦ τάφου ἐκ κεραιδίων, τὸ σημαντικώτερον τῶν ὁποίων ἦτο μία γελοιογραφικὴ πλαγγὼν δυσμόρφου ἐγγύου γυναικός, γυμνῆς καὶ μὲ ἀρθρωτὰ μέλη μὴ εὐρεθέντα, ἐχούσης εὐμεγέθεις μαστοὺς καὶ αἰδοῖον δηλούμενον διὰ βαθείας ἐντομῆς. Ἐκαθαρίσθη ἓν μέρος καὶ ὁ γνωστὸς ὡς «κατακόμβη» μέγας τάφος μετὰ 13 κογχῶν καὶ διηνοιχθῆ τὸ ὑπεράνω τῆς κόγχης τοῦ βάθους ἀπολήγον ἀρχαῖον φρέαρ ἐξαερισμοῦ.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐγένετο περισυλλογὴ τῶν κτερισμάτων ἐνὸς ἑλληνιστικοῦ τάφου εἰς Ρόκκων, ὅπου ἡ ἀρχαία Κερραία. Οὗτος ἦτο ὀρθογώνιος, κτιστὸς διὰ πελεκητῶν λίθων καὶ ἀπειλεῖτο ἐκ 2 ὑπερκειμένων θηκῶν. Ἡ ἄνω θήκη ἐκαλύπτετο διὸ σειρᾶς ἐκ 5 πλακῶν καὶ ἀπέδωσε μόνον ὀλίγας διακοσμητικὰς. Εἰς τὴν κάτω θήκην εὐρέθησαν ὀστᾶ βρέφους ἐντὸς ἀμφορέως ἔχοντος λεπτὰς ραβδώσεις, στρεπτὰς λαβὰς καὶ πλαστικὴν παράστασιν ἥρωος ἀγωνιζομένου πρὸς λέοντα καὶ ὄφεις Κισσόφυλλα ἐκόσμουσαν τὸν λαμόν τοῦ ἀγγείου Παραπλεύρως ἀνευρέθη εἰς κάρθαρος, εἷς λύχνος καὶ ἓν πυξοειδὲς ἀγγεῖον. Κατὰ γενομένην ἐπιθεώρησιν τῆς περιοχῆς ἐπεσημάνθησαν νέοι τάφοι, ὡς καὶ λαξεύονται εἰς τὸν βράχον οἰκίαι μὲ ἐδώλια, κόγχας καὶ κλιμακίδας, τέλος δὲ μία εὐρύχωρος δεξαμενὴ.

Διὰ τρίτην περίοδον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος συνέχισε τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον Λισσοῦ. Ἡ κρήνη ἀπηλλάγη τῶν καλυπτόντων αὐτὴν ὄγκων χωμάτων καὶ λίθων, ἐμφανίσασα ἐνδιαφέρον σχέδιον ἐγκαταστάσεων. Ὁ μέγας ἀναλημματικός πολυγωνικός τοίχος, ὁ συναπτόμενος πρὸς τὴν κρήνην, ὑποβασιάζει τὸ ὑπερκείμενον ἐπίπεδον. Ὑπεράνω τῆς κρήνης ὁ τοίχος οὗτος διακόπτεται ὑπὸ μακρᾶς κλίμακος, πλάτους 140 μ., ἐχούσης 8 βαθμίδας, πλάτους 050 μ. Ἐλλείπουν αἱ δύο κατώταται πρὸς τὴν κρήνην βαθμίδες. Πρὸς τὰ ἄνω ἡ κλίμαξ ἀπολήγει εἰς ἓν πλατύ, τριγωνικὸν ὡς φαίνεται, κεφαλόσκαλον, τὸ ὅποιον ὡς καὶ ἡ λοιπὴ κλίμαξ, ἔστρερώθη καὶ συνεπληρώθη διὰ σιμέντου. Πρὸς Βορρᾶν ἡ κρήνη περιέχει μίαν μεγάλην δεξαμενὴν ἔχουσαν τὸν πυθμένα ἐστρωμένον δι' ὑδραυλικοῦ κοινιάματος. Ἐντὸς αὐτῆς διὰ διατοιχίσματος σχηματίζεται μία μικροτέρα δεξαμενὴ. Ὁ συναπτόμενος πολυγωνικός τοίχος φέρει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἓν μικρὸν ὀρθογώνιον ἄνοιγμα διὰ τὴν διέξοδον τοῦ ὕδατος. Ἐν συναπτόμενον διαμερίσμα πικριεῖχεν ἀβαθὲς φρέαρ, συνδεόμενον ἐξωτερικῶς πρὸς τὰ τοιχώματα τοῦ διαμερίσματος δι' ἐγκαρσίων τοιχαρίων. Ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων τῆς κρήνης ἀνευρέθησαν κεχαραγμένοι ὑπὸ τῶν χριστιανῶν σταυροί. Δυσχερῆς ὑπῆρξεν ἡ ἐργασία καθαρισμοῦ τῶν ἀγωγῶν τῆς κρήνης. Μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ ἔργου τούτου ἐπετεύχθη ἡ ἐλευθέρα ροὴ τοῦ ὕδατος εἰς τοὺς ἀρχαίους αὐτοῦ δρόμους καὶ κατέστη οὕτω δυνατὴ ἡ ἐπαναλειτουργία τῆς κρήνης ὡς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Παραλλήλως ἐξηκολοῦθησεν ἡ ἐργασία εἰς τὸν ναὸν καὶ τὰ περίξ. Δυσχερῆς ὑπῆρξεν ἡ μετακινήσις μεγάλων στυλοπέδιων βράχων, τῇ βοηθείᾳ καὶ δυναμίτιδος. Ἐγένετο ἐπίσης εἰς εὐρείαν κλίμακα ἐπανατοποθέτησις τῶν τεμαχίων καὶ συνολικὴ στερέωσις τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ. Σημαντικὴ βοήθεια διὰ τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ ναοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις πλήθους ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ὅπως τμημάτων τοῦ ἐπιστυλίου καὶ παραστάδος θύρας, ὡς καὶ ἑνὸς ἐπικράνου. Διεπιστώθη τελικῶς ὅτι ὁ ναὸς ἔστρερεῖτο προνάου, ἀντικαθισταμένου ὑπὸ χαμηλῆς κρηπίδος, ἥτις συνέχισε τὴν δυτικὴν κρηπίδα, τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ ὄριον τοῦ πρὸ τοῦ ναοῦ χώρου. Συνεχίσθη ἡ ἔρευνα τοῦ παραλλήλου πρὸς τὸν ναὸν τοίχου, τοῦ ἀποκαλυφθέντος πέρυσι. Οὗτος φαίνεται ὅτι ἦτο ἀναλημματικός καὶ μεταγενεστέρων χρόνων. Τὰ κινητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς δὲν ἦσαν ἀξιόλογα. Εἰς στρώμα κατώτερον τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ εὐρέθη μία πηλίνη κεφαλὴ γυναικείου εἰδωλίου, χρονολογουμένη περιπου εἰς τὴν στροφὴν τοῦ Δ' πρὸς τὸν Γ' αἰ. π. Χ. Μετρίου ἐνδιαφέροντος ἦτο μία μαρμαρινὴ κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ, μέσου μεγέθους καὶ κακῆς διατηρήσεως. Μεταξὺ τῶν ἀνευρεθέντων ὀλίγων ἐπιγραφῶν εἶναι μία στήλη ἀετωματώδης ἀναγράφουσα: Πολύδωρος Τλάσιος κτλ. Παραλλήλως ἐμελετήθησαν αἱ πέρυσι εὐρεθεῖσαι ἐπιγραφαί. Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Ἀσκληπιείου θὰ συνεχισθοῦν.

Β) Ἀνασκαφαὶ τῶν ξένων Ἀρχαιολ. Σχολῶν.

Πλουσία ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφικὴ δρασίς ἐν Κρήτῃ καὶ τῶν ξένων Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν, τῆς Ἀγγλικῆς, Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς, εἰς τοὺς συνήθεις τόπους ἀνασκαφῶν αὐτῶν.

Ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψεν ἐφέτος εἰς Κνωσὸν διὰ 3 ἐπιστημονικῶν ὁμάδων:

α) Ὁ καθηγητὴς John Evans τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου ἐπεράτωσε τὰς ἀπὸ τοῦ 1957 ἀρξαμένας ἀνασκαφὰς τῶν νεολιθικῶν στρωμάτων τῆς

κεντρικής αλλής του 'Ανακτόρου της Κνωσού, φθόσας μέχρι του φυσικού βράχου. 'Η ανασκαφή εις τὸ τετράγωνον Α, εις τὰ Πρώιμα Νεολιθικά στρώματα, ἀπεκάλυψε σειρὰς μικρῶν δωματίων με λεπτοὺς πηλίνους τοίχους, πολλάκις ἐπὶ λιθίνων θεμελίων, κάτωθεν δὲ τούτων ἕτερον συγκρότημα ἀλλὰ μὲ λιθίνους τοίχους ἔχοντας πρόσοψιν ἐκ πηλασβέστου. Τὰ στρώματα ταῦτα ἀπέδωσαν μερικὰ λίαν ἐνδιαφέροντα εἰδώλια. Κάτωθεν τῶν ΠΝΙ τούτων στρωμάτων εὐρέθη ἐν δωματίον, συναπτόμενον καὶ ὁμοιον πρὸς τὸ πέρυσιν ἀποκαλυφθέν, μὲ δάπεδον ἐκ πατημένου πηλοῦ καὶ 2 μαγειρικοὺς βόθρους, ἐνῶ σειρὰ λίθων περιώριζε κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν μικρὰν περιοχὴν μὲ δάπεδον ἐξ ὀπτοῦ πηλοῦ. Μία θύρα εἶδεν ἔξοδον πρὸς τὴν πέρυσιν ἀποκαλυφθεῖσαν πρὸς Β. λιθόστρωτον περιοχὴν. Τὸ μεταξὺ τοῦ δωματίου τούτου καὶ τοῦ βράχου στρώμα ἦτο ἔξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὰ λείψανα τῶν εὐρεθέντων τοίχων ἦσαν, ὄχι ὡς συνήθως ἐκ λάσπης ἐπὶ λιθίνων θεμελίων, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ὀπτοπλίνθων ἐπὶ θεμελίων ἐκ λίθων ἀναμιξί μετ' ἀχρηστευμένων μυολίθων. 'Επὶ τοῦ δάπεδου ἐνὸς τῶν δωματίων εὐρέθησαν ἴχνη 2 ὀρθογωνίων κλιβάνων ἐκ πλίνθων, ἐνδιαμέσως δὲ εἰς λάκκος ἀπορρίψεως τῆς τέφρας. Ὑπὸ τὸ δωματίον τοῦτο ἦλθεν εἰς φῶς τὸ παλαιότερον κτίσμα τῆς περιοχῆς. Τοῦτο εἶχε πολλάκις μετατραπῆ καὶ ἐφανέρωσε δάπεδα εἰς διάφορα ἐπίπεδα. Τὰ θεμέλια τοῦ ἀνατολικοῦ του τοίχου ἐπάτον σχεδὸν ἐπὶ τοῦ βράχου, ἐνῶ κάτωθι τοῦ δυτικοῦ τοίχου ὑπῆρχε κενόν. 'Εκεῖ εὐρέθη ἐν μικρὸν «νεκροταφείον» παιδίον μὲ 7 σκελετοὺς, ἀπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ ἐμβρύου μέχρι τῶν 8 ἐτῶν. Ἦσαν τοποθετημένοι εἰς μίαν γραμμὴν σχεδόν, ἄνευ ἰδιαιτέρου προσανατολισμοῦ καὶ εἰς στάσιν συνεσταλμένην. 'Εν ἀκόμῃ παιδίον εὐρέθη δυτικώτερον εἰς μικρὸν λακκοειδῆ τάφον ἐντὸς τοῦ βράχου, καλυπτόμενον ὑπὸ ὄρειδου λίθου. Εἰς τὸ τετράγωνον ΑC καὶ κάτωθεν τοῦ κατωτάτου ΠΝΙ κτηρίου ἀπεκαλύφθη μία κυκλικὴ περιοχὴ ἀποξηράνσεως σίτου, περιοριζομένη διὰ πασσάλων, τῶν ὁποίων εὐρέθησαν αἱ ὅποιαι ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπνηθρακωμένον κατώτατον μέρος ἐνὸς πασσάλου. 'Εντὸς τῆς περιοχῆς ὑπῆρχεν ἀφθονία σίτου εἰς ἀπνηθρακωμένην κατάστασιν. Εἰς τὰ κατώτατα στρώματα τὰ πῆλινι ἀντικείμενα βαθμηδὸν ἐξηφανίσθησαν, τοῦτο δὲ προφανῶς σημαίνει ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς προκεραμεικῆς ἐποχῆς. 'Εδῶ εὐρέθη ἀφθονία μυολίθων καὶ ποικιλοσχημῶν ἰγδίων, ὡς καὶ μικρὰ τεμάχια κυανῆς πάστας καὶ μαλαχίτου, 2 ὄστειναι σπάτουλαι καὶ μικρὸν πῆλινον εἰδῶλιον γυναικός, νέου τύπου. Ἡρενήθη ἐπίσης μία πολὺ κατεστραμμένη οἰκία τῆς Μεσο-Νεολιθικῆς περιόδου, ἀποδώσασα εἰδῶλιον καθημένου ἀνδρός, εἰς ἄλλα δὲ σημεῖα τῆς περιοχῆς καὶ ἄλλα λείψανα οἰκιῶν, μία τῶν ὁποίων, ΠΝΙΙ χρόνων, εἶχε μικρὰ «ἐρμάρια» περιέχοντα δοχεῖα. ΑΙ ΜΝ καὶ ΝΝΙΙ οἰκίαι ἔχουν παρόμοιον προσανατολισμὸν μὲ τὰς εὐρεθείσας εἰς τὴν κεντρικὴν αὐλήν, διάφορον τοῦ προσανατολισμοῦ τῶν ἐκεῖ ΠΜΙ οἰκιῶν, ὃ δὲ ἀνασκαφεὺς συνεπέρανεν ὅτι τὸ γενικὸν σχέδιον ἐποικισμοῦ ἀπὸ τῆς ΠΝΙΙ ἐποχῆς εἰς ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν ἀποδεικνύει μίαν πλέον πειθαρχημένην ὀργάνωσιν τῆς κοινότητος. Μετὰ τὸ πέραν τῶν ἐργασιῶν ἐκαλύφθη καὶ πάλιν ὁ χώρος τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἰσοπεδώθη, οὕτω δὲ ἡ κεντρικὴ αὐλὴ τοῦ 'Ανακτόρου ἔλαβε καὶ πάλιν τὴν κανονικὴν τῆς ὄψιν.

β) Ὁ Δρ. W. H. C. Friend τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καϊμπριτζ προέβη ἐφέτος εἰς συμπληρωματικὰς ἐρεῦνας κατὰ τὰ παραρτήματα τὰ πρὸς Β. καὶ Ν. τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ νεκροταφείου, παρὰ τὸ Σανατόριον τῆς Κνωσού. Ν. τῆς βασιλικῆς ἐξετάσθη ἐν οἰκοδόμημα, θεωρούμενον ἀρχικῶς ὡς μέγας ρωμαϊκὸς τάφος. Ἡ ἐρευνα ὁμοῦς ἔ-

δειξεν ὅτι προφανῶς πρόκειται περὶ κωδωνοστασίου, ἔχοντος εἰς τὸ ἰσόγειον δωμάτιον μὲ λιθόστρωτον δάπεδον, τὸ ὁποῖον συνεχίζεται καὶ ἐξωτερικῶς ὡς στενὸς διάδρομος μετὰξὺ τοῦ κωδωνοστασίου καὶ τῆς Ν. πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας. Ὑπὸ τὸ λιθόστρωτον καὶ τὸν Β. τοῖχον τοῦ οἰκοδομήματος εὐρέθη εἰς μέγας λίθινος τάφος, μὲ ταφὰς ἐνηλίκων καὶ παιδῶν εἰς 4 στρώματα. Συνορεύουσα πρὸς τὴν Β. πλευρὰν τῆς βασιλικῆς ἦλθεν εἰς φῶς μία λιθόστρωτος ἀλλή, ὀριζομένη πρὸς Δ. ὑπὸ τοῖχον, κτισθέντος φαίνεται ἀρχικῶς ὡς συνόρου μετὰξὺ 2 πλευρῶν τοῦ νεκροταφείου, παλαιότερου δὲ τῆς βασιλικῆς. Εἰς τὰ θεμέλια του εὐρέθη μία λυχνία μὲ παράστασιν ταύ. τοῦ Β' ἢ Γ' μ. Χ. αἰ. Κάτωθι τῆς ἀλλῆς ἀνευρέθη εἷς ρωμαϊκὸς τάφος. Ὑπὸ τὸ κρῆνιον ἑνὸς τῶν νεκρῶν ὑπῆρχεν εἰς ἀργυροῦς δακτύλιος μὲ δακτυλιόλιθον-σφραγίδα ἐξ ἡμπολυτίμου λίθου, φέρουσαν τὴν ἐγκοιλὸν παράστασιν τοῦ βαλάντιοφόρου Ἑρμοῦ.

Ὁ ἀνασκαφεὺς συνεπέρανε τελικῶς ὅτι ἡ βασιλικὴ ἐκτίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰ. μ. Χ. καὶ ἐπὶ 2 εὐκρινῶν περιοχῶν τάφων. Οἱ τάφοι τῆς μιᾶς ομάδος δὲν εἶχον ἐνιαῖον προσανατολισμὸν καὶ ἦσαν ἴσως ἐθνικοί, οἱ τῆς ἄλλης ὁμοῦς ομάδος προσηνατολίζοντο πρὸς τὰ ΒΑ. καὶ ἦσαν προφανῶς χριστιανικοί, ἀσφαλῶς σχετιζόμενοι μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφερομένην χριστιανικὴν ἐπίσκοπὴν Κνωσοῦ τοῦ 170 μ. Χ.

γ) Ὁ διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Sinclair Hood, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ν. Goldstream καὶ πολυπληθοῦς ἐπιτελείου, ἀνέσκαψεν εἰς διάφορα σημεῖα τῆς περιοχῆς Κνωσοῦ:

1) Συνεπληρώθη ἡ ἀρξασμένη τὸ 1957 ἀνασκαφὴ τοῦ κλασικοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου Γυνψάδες, πρὸς Ν. τοῦ Ἀνακτόρου. Ὁ ναὸς ἐχρονολογήθη εἰς τὸν Ε' ἢ Δ' αἰ., ἐκ τῶν ἀφιερωμάτων τῶν ἀνευρεθέντων ὑπὸ τὰ θεμέλια. Δὲν ἀνεκαλύφθησαν ἴχνη παλαιότερου ναοῦ. Ἡ Δ. πλευρὰ τοῦ ναοῦ συνέπιπτε μὲ ἓνα καλῶς διατηρημένον τοῖχον, ἀποτελοῦντα ἴσως τὸν περιβόλον τοῦ ἱεροῦ. Πέραν τοῦ τοῖχου διάφοροι σωροὶ τέφρας καὶ ἀναθημάτων, ἑλληνιστικῶν κυρίως, ἀλλὰ καὶ ἑλασικῶν βαθύτερον, εἶχον καλυφθῆ ἕκ τῶν καταπεσόντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ. Πρὸς Β. εὐρέθη εἰς ἀναλημματικὸς τοίχος καὶ πλησίον μέγας ἀριθμὸς ὑστερορωμαϊκῶν λύχνων. Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι καὶ μερικοὶ γειτονικοὶ μικροὶ κλίβανοι, χρησιμοποιούμενοι ἴσως διὰ μαγειρεῦμα κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ ἱεροῦ. Κατὰ τὴν ΒΔ. περιοχὴν τοῦ ἱεροῦ ἦλθον εἰς φῶς τὰ θεμέλια ἑνὸς μεγάλου οἰκοδομήματος. Ἰσως ἀρχαϊκῆς, τοῦ Δ' αἰ. μ. Χ., κτισθέντος μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἱεροῦ. Τὸ ἀξιολογώτερον κινητὸν εὑρημα ἦτο μία πόρπη μὲ τὸ τόξον ὁστέϊνον ἢ ἐλεφάντινον, εἰς σχῆμα γλάρου φέροντος 2 μικροτέρους γλάρους ἐπὶ τῆς ῥάχως.

2) Κατὰ τὴν Β. πλευρὰν τῆς Βασιλικῆς Ὀδοῦ ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίσθη εἰς βάθος. Εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα ἐν φρέαρ, ἀποδῶσαν ἀρχαϊκὰ ὄστρακα τοῦ 500 π. Χ., ἦτο ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος, διότι δὲν εἶχον ἀνακαλυφθῆ προηγουμένως ὕλικὸν τῆς περιόδου ταύτης· εἰς Κνωσόν. Χαμηλότερον εὐρέθησαν μερικὰ τεμάχια πινακίδων γραμμικῆς γραφῆς Β, προσερχόμενα ὁμοῦς ἐξ ἑνὸς σωροῦ ἀπορριμμάτων εὐρισκομένων ἐντὸς μεγάλων λάκκων. Οἱ τελευταῖοι ἀποτελοῦν λείψανα ἑνὸς λατομείου, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἐτέθη ἐν λειτουργίᾳ ἀμέσως μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΜΙΙ περιόδου (περὶ τὸ 1400 π. Χ.). Μερικαὶ τῶν πινακίδων, ἴσως δὲ ὄλαι, ἀνήκουν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἰδίαν ὁμάδα τὴν εὐρεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Evans κατὰ χώραν εἰς τὸ Ὀπλοσιάσιον, ὀλίγα μέτρα πρὸς Α., ἀναμφιβόλως δὲ δὲν εἶναι παλαιότεραι τῆς ΥΜΙΙ περιόδου. Ἄφ' ἑτέρου τὰ τεμάχια ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ τεχνίτου ἐλεφαντιστοῦ, μέρος

του οποίου άνεσκάφη πέρυσι, διεπιστώθη ότι προέρχονται έξ ένός κτηρίου καταστραφένιος διά πυρός κατά την προηγουμένην ΥΜ φάσιν (περίπου 1450 π. Χ.). Σωρός τεμαχισμένων άγγελίων με χαρακτηριστική διακόσμειν αυτής της έποχής έκειτο άναμίξ μετά τών έλεφαντινών αντικειμένων και λατύπης. Η άνακάλυψις ουτη ειναι τοσοοιου μάλλον ένδιαφέρουσα καθόσον ητο πολύ δύσκολον μέχρι τουδε να άναγνωρισθούν εις Κνωσόν καθαρά στρώματα αυτής της σημαντικής περιόδου της άκμης. Το κτήριον με το εργαστήριον του τεχνίτου έλεφαντοστου φαίνεται να ειναι σημαντικό, παρ' όλον ότι ελάχιστα λείψανα πλην τών θεμελιών επέζησαν της έντατικής καταστροφής της ΥΜΙΙ έποχής. Έκ τών έλεφαντινών ευρημάτων αξιοσημείωτος ειναι μία άνάγλυφος πέριδικα, κατειργασμένη και εκ τών 2 πλευρών. άριστης διατηρήσεως. Η έπιφάνεια ειναι στιλβωμένη πλην ώρισμένων μερών όπου προφανώς έκαλύπτετο άρχικώς διά φύλλου γυρσου.

Αφ' ετέρου έγένητο έπιμελής έρευνα μέχρι του βράχου, άποδόσασα ΥΜΙα, ΜΜΙΙβ και ΜΜΙα λείψανα υπό το ΥΜΙβ δάπεδον. Τα ΜΜΙα κτήρια διετηρούντο καλώς εις έν σημειον. Η άνασκαφή σχεδιάζεται να περαιωθῆ κατά το έρχόμενον έτος.

3) Παράλλήλως έγένηντο μικραι δοκιμαί εις την περιοχην τών ΠΜΙΙ οικιών κατά την Ν άκταν του Άνακτόρου, άποκαλύψασαι διαδοχικῶς δάπεδα, το τελευταιον τών όποων ητο ΜΜΙα. Υποκάτω ευρέθησαν και νεολιθικά στρώματα.

4) Δυσχερῶς χρονολογούμενος ειναι ο μινωικός οχυρωματικός (;) τοίχος παρὰ την Ν. οικίαν. Ογκώδης, πάχους άνω τών 2 μ., φαίνεται ως εάν ειχε κτισθῆ προς άμυναν. Ουτος εις ουδέν σχέδιον σημειοῦται και δέν φαίνεται να ειχε περιγραφή υπό του Evans. Δοκιμαί έδειξαν ότι πατεῖ επί του εις μικρόν βάθος βράχου. Δυστυχῶς δέν κατέστη δυνατόν να χρονολογηθῆ ο τοίχος, παρ' όλον ότι από την θεσιν του φαίνεται να εκτίσθη μετά την καταστροφήν της Ν. Οικίας κατά τους ΥΜΙΙ χρόνους. Θα ητο ένδιαφέρον εάν ή κατασκευή ένός τοιούτου οχυρωματικού τοιχου θα ήδύνατο να συσχεισθῆ με την τόσον έντατικην λατόμησιν μετά την ΥΜΙΙ καταστροφήν, ή όποία παρετηρήθη επί της Β. πλευρᾶς της Βασιλικῆς Όδοῦ.

5) Αιτήσει του εφόρου Ν. Πλάτωνος έξητάσθη όμάς 4 ΥΜ τάφων προς Α. του ρεύματος του Καιράτου, νοτίως του Άνακτόρου, άποκαλυφθέντων διά βαθείας άρόσεως. Εῖς ειχε μίαν μόνον ταφήν έντός ξυλίνου φερέτρου, συνοδευομένου από 3 καλυκόσχημα άγγεία εκ στεατίτου. Οί άλλοι 3 τάφοι ησαν ιδιορρούθμου τύπου, με θαλάμους άνοικτούς από την μίαν πλευράν. Εῖς ευρέθη σεσυλημένος Άλλος άπέδωσεν έν άνακτορικόν άγγειον. Ο τρίτος τέλος έπανεχησιμοποιήθη τρεις φορές και ειχε το έδαφος εις 3 διάφορα επίπεδα, φέροντα έκαστον άνα μίαν ταφήν. Δύο τούτων ησαν έντός ξυλίνων φερέτρων.

6) Και πάλιν αιτήσει του Έφόρου έγένηντο δοκιμαί κατά μήκος της Δ. πλευρᾶς της διαπλατυνομένης δημοσίας όδοῦ προς Ηράκλειον, έναντι του Άνακτόρου. Εῖς φῶς ηλθον στρώματα πάσης έποχής, από ΜΜΙα και παλιότερα μέχρι ρωμαϊκών.

Διά τριών επίσης έπιστημονικῶν ομάδων συνεχίσθησαν εις Μάλια αί άνασκαφαί της Γαλλικῆς Σχολῆς.

α) Παράλλήλως προς την άποχωμάτωσιν και άποκατάστασιν της Δ. αυλῆς του Άνακτόρου την γενομένην υπό της Έλληνικῆς Αρχαιολογικῆς Έπιτηρείας,

ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ A. Dessenpe προέβη εἰς ἀνασκαφὴν τῶν νοτιωτάτων παρυφῶν τῆς αὐλῆς, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν ἔρευναν μιᾶς σειρᾶς ἀποθηκῶν πρὸς Ν. αὐτῆς. Κατὰ μῆκος τῆς προσόψεως τοῦ Ἀνακτόρου τὸ λιθόστρωτον τῆς αὐλῆς διατηρεῖται καλῶς· εἶναι ὅμως ἀρκετὰ κατεστραμμένον πέραν τῆς ἀπὸ Β. πρὸς Ν. πομπικῆς ὁδοῦ, τὰ δὲ ὄρια του εἶναι λίαν ἀσαφῆ καὶ συγγένοιαι μετὰ μεταγενεστέρων κτισμάτων. Ἐνδιαφέρουσαι ἦσαν αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι εἰς τὸ Ν. τμήμα 2 διακλαδώσεις τῆς πομπικῆς ὁδοῦ. Ἡ πρώτη ἀπολήγει εἰς ἐν σημεῖον τοῦ λιθοστρώτου, πρὸς Β. καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τῶν ἱερῶν ἀποθετῶν. Ἡ ἑτέρα ἔκκινεῖ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σημείου τῆς πομπικῆς ὁδοῦ, βαίνουσα πρὸς τὰ ΔΝΔ, μέχρι τοῦ σημερινοῦ δρόμου. Ἡ τοιαύτη διάταξις τονίζει τὴν σημασίαν τῶν ἱερῶν ἀποθετῶν διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Ἀνακτόρου. Ἡ ἀποκάλυψις μιᾶς σειρᾶς ἀποθηκῶν κατὰ μῆκος τῆς Ν. παρυφῆς τῆς τρίτης ὁδοῦ φαίνεται νὰ τονίξῃ τὸ συμπέρασμα τοῦτο. Αἱ ἀποθήκαι συνίστανται ἐκ μιᾶς ὁμάδος δωμάτων μὲ προσανατολισμὸν Β. - Ν., χρονολογουμένων εἰς τὴν πρώτην περίοδον, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἐνισχύει τὴν χρονολόγησιν τῶν πομπικῶν ὁδῶν εἰς τὴν περίοδον ταύτην. Αἱ ἐγκαταστάσεις παρουσιάζουν ἰσάνας ἀναλογίας πρὸς τὰς τῶν ἀποθηκῶν τοῦ ἀνακτόρου: κεκονιαμένα δάπεδα καὶ τοιχώματα, πίθαι ἐπὶ χαμηλῶν θρανίων, αὐλακες διὰ τὰ χυνόμενα ὑγρὰ, συλλεκτικῆς καταχωμένοι εἰς τὰς γωνίας. Δὲν ὑπάρχει ὅμως τόση ὁμοιομορφία ὅση εἰς τὸ Ἀνάκτορον· οὕτω ὠρισμένα δωμάτια παρουσιάζουν διαφορὰς ἐπιπέδου καὶ οὐδὲν εἶναι ἀπολύτως ὅμοιον μὲ τὸ γειτονικόν του, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς διαστάσεις. Τὰ πλεῖστα — κυρίως τοῦ Β ἡμίσεος — περιεῖχον πίθους, εἴτε ἀκόμη κατὰ χώραν εἴτε καταλιπόντας εὐκρινῆ ἴχνη ἐντὸς τοῦ κονιάματος. Ἐντοῦθα τὰ εὐρημάτα ἦσαν πτωχὰ, ἀντιθέτως πρὸς τὰ Ν. διαμερίσματα, τὰ ὅποια μεταξὺ ἄλλων ἀπέδωσαν 2 ἐνδιαφέροντας σφραγιδολίθους, ἓνα ἐκ σταετίτου (τὸ κατώτερον μέρος ἐνὸς σφραγιδίου) μὲ παράστασιν πτηνοῦ, τὸν ἕτερον ἐξ ὀρείας κρυστάλλου, μετὰ 2 ἀντινῶτων τετραπόδων. Αἱ ἀποθήκαι οὕτως παρουσιάζουν μέγα ἐνδιαφέρον τὸσον διὰ τὴν θέσιν των καὶ διὰ τὸ τιθέμενον πρόβλημα τῆς σχέσεώς των μετὰ τοῦ Ἀνακτόρου, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς ἀπόψεως, δοθέντος ὅτι εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἀποκαλύπτεται εἰς Μάλια οἰκοδόμημα τῆς πρώτης ἐποχῆς διατηρούμενον τόσον καλῶς καὶ παρουσιάζον σχέδιον μὲ τόσην ἀλληλουχίαν.

β) Ἐκ παραλλήλου διὰ τοῦ H. Van Effenterre, πλὴν συμπληρωματικῶν τιῶν καθαρισμῶν τῆς οἰκίας Θ, αἱ ὁποῖαι ἐβροήθησαν εἰς τὸν καλλίτερον προσδιορισμὸν τῶν διαφορῶν τμημάτων τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τῆς χρησιμότητός του, ὡς καὶ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς δημοσιεύσεως, ἀνεσκάφη ἐν κτήριον μεγίστου ἐνδιαφέροντος. Τοῦτο κείται πρὸς Β. τοῦ οἰκίσκου τῶν ἀνασκαφῶν, μεταξὺ τῆς ὁμάδος οἰκιῶν Δ καὶ τῆς ΒΔ. εἰσόδου τοῦ Ἀνακτόρου· εἰς τοῖχος εἶχε φανῆ ἤδη κατὰ τὸ 1957, ἡ δὲ περαιτέρω ἀνασκαφὴ εἶχεν ἀναβληθῆ λόγῳ ἀκριβῶς τῆς σπουδαιότητός του. Τὸ κτήριον ἔλαβε τὸ προσωρινὸν ὄνομα «ἡ ὑπόστυλος κρύπη τῶν Μάλιων». Μήκους 21 μ. καὶ πλάτους 5 μ., προσανατολιζόμενον ἀπὸ τὰ ΔΝΔ. πρὸς τὰ ΑΒΑ. περιεῖχει 5 ἀλληλοδιαδεχομένας πολυτελεῖς αἰθούσας, τῶν ὁποίων τὸ δάπεδον κεῖται 2 50 μ. βαθύτερον τῆς συγχρόνου ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ 2 μ. τοῦ πλακοστρώτου τῆς ὁδοῦ. Ἡ Β. παρυφὴ φαίνεται νὰ ἀνήκῃ εἰς ἓνα σημαντικὸν μεταγενέστερον οἰκοδόμημα. Ἡ κρύπη ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὰ ΝΑ. διὰ μικρᾶς κλίμακος πρὸς μίαν σειρὰν ἀποθηκῶν, κειμένων κατὰ 1 μ. ὑψηλότερον καὶ ἐχουσῶν ἓνα πλατὺν διάδρομον. Τοῦτων ἀνεσκάφησαν δύο, μία τουλάχιστον εὐρίσκεται ἀκόμη πρὸς Α. Ἡ ὄνο-

μασία «κρύπτη» δικαιολογείται ἐκ τῆς παρουσίας κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκρην τῆς σειρᾶς τῶν 5 δωματίων (ἀριθμομένων 1 - 5 ἀπὸ Δ. - Α.) δύο κλιμάκων κατερχομένων πρὸς τὸ δωμάτιον 1 καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς ἄλλης κλίμακος ἀνερχομένης μέχρι τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους εἰς μίαν ἄκρην τοῦ διαδρόμου τῶν ἀποθηκῶν. Ἡ δομὴ τοῦ συνόλου ἐγένετο μὲ μεγάλην φροντίδα: ὁ ψαμμολιθικός τοίχος ἀποτελεῖται ἐξ 6 δόμων τρόπον τινὰ ἰσοδομικῶν, ἐχόντων ἀρίστην προσαρμογὴν καὶ διατηρουμένων εἰς ὕψος 2.20 μ. Καταλαμβάνει τὴν στενὴν Δ. πλευρὰν, ὅπου αἱ 2 κλίμακες καὶ τὸ Β. τοίχωμα τῆς πρώτης αἰθούσης. Τὰ τοιχώματα τῶν ἄλλων αἰθουσῶν εἶναι ἐπιμελῶς κεκονιαμένα, τὸ δὲ διατηρούμενον ὕψος τοῦ κονιάματος φθάνει τὸ 1.80 μ. Καὶ τὰ δάπεδα εἶχον κονίαμα, διατηρούμενον τελείως εἰς τὰ δωμάτια 4 καὶ 5 ὡς καὶ εἰς τὰς ἀποθήκας, ὅπου διεσώθησαν ἄθικτοι οἱ συλλεκτῆρες καὶ οἱ αὔλακες. Τρεῖς βάσεις κίωνων εὐρέθησαν κατὰ χώραν αἱ δύο εἶναι λίθιναι (προσινωπὸς ἀσβεστόλιθος καὶ κυανωπὸν μάρμαρον) καὶ ἐπιμελῶς λειπασμένοι, μόλις υπερβαίνουνσι τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου εἰς τὸ δωμάτιον 1 καὶ εἰς μίαν τῶν ἀποθηκῶν, ἡ δὲ τρίτη εἰς τὸ δωμάτιον 5 δὲν σώζεται, ἀφήσασα μόνον τὸ ἴχνος τοῦ κορμοῦ εἰς τὸ κονίαμα τοῦ δαπέδου. Τὰ δωμάτια 1 καὶ 5 φέρουν εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς θρανία ἐπιμελῶς κεκονιαμένα. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα τὰ δάπεδα καὶ τὰ τοιχώματα διετήρησαν τὸ ἴχνος τῶν θυροφύλλων, τῶν παραστάδων, τῶν γόμφων καὶ τῶν σφραγίσσεων, μὴ σωζομένων σήμερον. Μεταξὺ τῶν δωματίων 3 καὶ 4 ὁ τοίχος ἔχει μίαν θύραν, θύραν δὲ καὶ παράθυρον μεταξὺ τῶν δωμίων 4 καὶ 5, ἐνῶ τὸ δωμάτιον 2 ἐπεκοινωνεῖ μὲ τὰ λοιπὰ διὰ τοίχων ἐχόντων κόγχας. Σημειωτέον ὅτι εἶναι ἡ πρώτη φορὰ κατὰ τὰς ἀπὸ πεντηκονταετίας ἀνασκαφὰς ἐν Μυλίοις καθ' ἣν ἐρευνᾶται τὰ πλήρη ὕψος δωματίου. Πράγματι, ἡ θύρα καὶ τὸ παράθυρον τὰ μεταξὺ τῶν δωματίων 4 καὶ 5 ἔχουν κεκονιαμένας παρυφὰς, αἱ ὅποιαι ἠλευθερώθησαν ἐξ ὀλοκλήρου, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἐπιτρέπει, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ξύλων τὰ ὅποια πλαισιοῦν τὸ κονίαμα, νὰ ὑπολογισθῇ τὸ μέχρι τῆς ὀροφῆς ὕψος τῆς κρύπτῃς. Τὸ ὕψος τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ἀκόμη καὶ ἐκ τῆς πιθανῆς ὑπάρξεως εἰς τὸν ἀνώτατον δόμον τοῦ ψαμμολιθικοῦ τοίχου σειρᾶς δοκοθηκῶν διὰ τὰς δοκοὺς τοῦ ὀρόφου.

Τὰ κινητὰ εὐρήματα δὲν ἦσαν πλούσια. Μετὰ κοινὰ κύπελλα εἶχον τοποθετηθῆ ἐπὶ τῶν βαθμίδων, ἀριθμὸς δὲ λύχνων ἐπὶ τοῦ κατωφλίου μιᾶς θύρας καὶ τοῦ γειτονικοῦ παραθύρου. Ἡ σκευή, ἐὰν ὑπῆρχε, θὰ πρέπη νὰ ἀπεκομισθῆ πρὸ τῆς πληρώσεως τῶν δωματίων διὰ χωμάτων. Τὰ ὠραιότερα ἀγγεία εὐρέθησαν εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, τὸ ὅποιον φαίνεται ἀρχαιότερον τοῦ λοιποῦ. Μεταξὺ τούτων εἶναι πρόχοι τινὲς καὶ μιὰ «τσαγέρα» μετὰ μακρᾶς προχοῆς, ρυθμοῦ Βασιλικῆς.

Ἐν ἀναμονῇ τῆς τελικῆς ἀνασκαφῆς κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος, δὲν εἶναι δύτὸν νὰ δοθῇ ὀριστικὴ χρονολόγησις, οὔτε νὰ ἀναγνωρισθῇ μετὰ βεβαιότητος ἡ φύσις τοῦ κτηρίου, ὃ ἀνασκάπτων ὁμῶς σκέπεται ὅτι θὰ πρόκειται περὶ ἐνὸς παραρτήματος, ἐνὸς εἶδους προκεχωρημένης πτέρυγος τοῦ πρώτου ἀνακτόρου, τὸ ὅποιον δὲν θὰ ἦτο περίεργον, κατόπιν μάλιστα τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ Α. Dessenne εἰς τὰ ΝΔ τοῦ Ἀνακτόρου, νὰ ἦτο πολὺ πλέον ἐκτεταμένον τοῦ δευτέρου Ἀνακτόρου.

γ) Ἡ τρίτη τέλος ἐπιστημονικὴ ὁμάς τῆς Σχολῆς ὑπὸ τὴν δ. Quency προέβη εἰς δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν κατὰ τὴν περὶ τὸ 1 χλμ. ἀπὸ τὸ Ἀνάκτορον ἀπέχουσαν βασιλικήν, τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν τὸ 1957 καὶ τῆς ὁποίας ἡ κρύπτη περιεῖχε μίαν ὠραίαν σαρκοφάγον. Μεγάλῃ προσοχῇ ἐδόθη εἰς τὴν στρω-

ματογραφία, αί δὲ διανοιγῆσαι τάφροι ἐσνάφησαν ὅσον τὸ δυνατόν βαθύτεροι. Τὸ κεντρικὸν καὶ τὸ βόρειον κλίτος ἀπηλλάγησαν τῶν χωμάτων εἰς μίαν ἔκτασιν 18 μ. με λίαν πενιχρὰ ὅμως ἀποτελέσματα. Εἰς φῶς ἤλθον λείψανα τινὰ παλαιοχριστιανικῶν ψηφιδωτῶν, ἀλλὰ τὸ σύμπλεγμα τῶν ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν τοίχων πρὸς Α. τῆς βασιλικῆς οὐδὲν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει (βαπτιστήριον;), ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ τὰ ἀνευρεθέντα τεμάχια κεραμικῆς.

Ἡ Ἱταλικὴ τέλος Σχολὴ διὰ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Doro Levi συνέχισε τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ. Αἱ ἐφετιναὶ ἐργασίαι ἀπέβλεπον κυρίως εἰς τὴν ἔρευναν τῶν πρὸς Δ. ὁρίων τῶν πρώτων μινωικῶν ἀνακτόρων. Ἀφ' ἑτέρου ἐγένοντο δοκιμαὶ πρὸς καθορισμὸν τῆς ἐκτάσεως τῆς πόλεως κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως καὶ διὰ τὴν σύγκρισιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν λειψάνων τῶν παλαισιτάτων οἰκιῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων. Κατὰ τὴν Δ. ἄκραν τῶν ἀνακτόρων ἤλθον εἰς φῶς ἄλλα 3 δωμάτια τοῦ γεωμετρικοῦ οἰκισμοῦ, κτισθέντα ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου τῆς Δ. αὐλῆς καὶ ἐπεκτεινόμενα εἰς δυτικώτερον ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου. Ἐν τῶν δωματίων (GG) στρέφεται πρὸς Δ. καὶ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ παλαιότερου ἀνασκαφέντος δωματίου (CC), τὰ ἄλλα δύο (FF καὶ HH) κεῖνται πρὸς Β. τούτου· καὶ τὰ 3 ὅμως, ἔχουν πρὸς Δ. ἓνα ὄρθαιον πλακόστρωτον δρόμον, ὅστις κατέρχεται τὸν λόφον ἐκ Β. καὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ δωματίου (GG) στρέφεται πρὸς Δ., πλασιοῦται δὲ κατὰ τὴν ἀντίθετον τῶν οἰκιῶν πλευρὰν ὑπὸ ἐνὸς τοιχαρίου ὕψους 0.50 μ. Τοῦτο, εἰς τὸ σημεῖον τῆς πρὸς Δ. στροφῆς ἀντὶ τῶν συνήθων πλακῶν παρουσιάζει ἓν εἶδος φράγματος ἐκ λίθων τοποθετημένων ὀρθίως, προφανῶς διὰ νὰ σιαματῶ ἐνδεχομένης κατολισθήσεις. Οὕτω τίθεται ἐν πιθανόν ὄριον εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ζώνην καὶ ταυτοχρόνως παρέχεται ἐν στοιχείῳ μιᾶς κάποιας οὐμπανιστικῆς φυσιογνωμίας εἰς τὸν γεωμετρικὸν συνοικισμὸν. Δὲν εὐρέθησαν ἄλλα δωμάτια πρὸς Ν. τοῦ δωματίου GG, ἀλλ' ἐν ἀναλημματικῶν τοιχαρίων ἀρκετοῦ μήκους, προστατεύον τὸ παλαιότερον ἀνασκαφὲν εὐρύχωρον δωμάτιον AA, ὡς καὶ τὸ ἐφέτος ἀποκαλυφθὲν μικρότερον EE, κατὰ τὴν ΝΔ. ἐξωτερικὴν του γωνίαν. Ὑπὸ τὸ γεωμετρικὸν ἐπίπεδον νοτίως τοῦ GG, ἢ μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου βαθεῖα σκαφὴ ἀτεκάλυψε λείψανα κατοικίας καὶ σκευῆ τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων. Οἱ τοῖχοι οὗτοι συσχετίζονται πρὸς τοὺς εὐρεθέντας ὑπὸ τὰ γεωμετρικὰ δάπεδα τῶν δωματίων AA καὶ CC. Ὑπὸ τὰ λείψανα μιᾶς μεγάλης ἑλλειψοειδοῦς ἐστίας ἐπὶ τοῦ γεωμετρικοῦ δαπέδου ἀνευρέθησαν οἱ τοῖχοι δύο δωματίων τῆς τρίτης παλαιονουκτορικῆς φάσεως. Δι' ἀκριβῶν στρωματογραφικῶν παρατηρήσεων ὑπὸ τὴν μὴ μετακινήθεισαν ἐστίαν διεπιστώθη ἡ ὑπαρξὶς τοίχων, δαπέδων καὶ οὐτρακῶν μυκηναϊκῶν, ὑστεροανακτορικῶν καὶ τῆς τρίτης πρωτοανακτορικῆς φάσεως, τέλος δὲ, πλησίον τοῦ βράχου, λείψανα προανακτορικῶν οἰκιῶν ἀντιστοίχων πρὸς τὰς ὑπαρχούσας ὑπὸ τὸ λιθόστρωτον τῆς Δ. αὐλῆς.

Διὰ τὰς δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὴν πόλιν τῆς Φαιστοῦ ἐπελέγη μία περιοχὴ ἐκτεινόμενη εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου τῆς εὐρισκομένης ὑπὸ τὴν ΝΑ γωνίαν τῆς κεντρικῆς αὐλῆς τοῦ Ἀνακτόρου. Ὅλη ἡ περιοχὴ αὕτη ὑπέφερον ἰσχυρῶς ἐκ τῆς κατολισθήσεως τῆς πτέρυγος ταύτης τοῦ Ἀνακτόρου. Αἱ δοκιμαὶ διεξήχθησαν κυρίως εἰς 2 γειτονικὰ μετὰξὺ των σημεῖα κατὰ τὴν θέσιν Χάλαρα, κατέδειξαν δὲ ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς πόλεως ἐνταῦθα ἤρχισε κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνακτορικῆς ἐποχῆς, εἰ μὴ ἐνωρίτερον, φθάνει δὲ κατ' ἀδιάσπαστον συνέχειαν μέχρι τῆς προκεχωρημένης ἑλληνιστικῆς.

Ἄπεκτιήθη τοιουτοτρόπως ἐν σταθερώτερον πλαίσιον εἰς τὴν οἰκοδομικὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως. Πράγματι, κατὰ τὰς φάσεις τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς οἱ οἰκοδομαὶ ἐκτίζοντο κατὰ μῆκος τῆς ἀποτόμου κλιτύος τοῦ λόφου ἐπὶ διαφόρων ἐπιπέδων διανοιγομένων μεταξὺ τῶν ἐρειπίων, εἰς τρόπον ὥστε συχνὰ νὰ εὐρίσκονται τὰ λείψανα τῶν ἀρχαιότερων οἰκοδομῶν, ἀκόμη καὶ τῶν παλαισιότατων, εἰς ὑψηλότεραν θέσιν ἀπὸ τὰ νεώτερα κτήρια.

Κατὰ τὸ Β, τμήμα μίᾶ οἰκία ἀποτελουμένη ἐκ διαφόρων μικρῶν δωμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν παρουσιάζει δάπεδον κεκαλυμμένον διὰ λευκοῦ κονιάματος, ἐκτίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παλαιονακτορικῆς ἐποχῆς· μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐπληρώθη αὕτη δι' ὀστράκων καλυπτόντων τὸ διάστημα ἐνὸς αἰῶνος σχεδόν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀντιπροσωπεύεται ἡ πολαιονακτορικὴ ἐκείνη κατηγορία, ἡ κληθεῖσα «τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς». Ἐπὶ τῆς παλαιότερας οἰκίας ἐκτίσθη μιὰ νέα, εἰς ἐπίπεδον κατὰ ἐν μέτρον ὑψηλότερον, τῆς ὁποίας ἀνεσκάφησαν 2 δωμάτια κείμενα κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ εἰς διάδρομος. Τὸ μεγαλύτερον τῶν δωμάτων παρουσιάζει δάπεδον ἐστρωμένον διὰ πλακῶν ἐκ γυψολίθου ὡς καὶ 2 μικρὰ θρανία, ἀρχικῶς κεκαλυμμένα δι' ἄλβαστρίων πλακῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὐρέθησαν μερικὰ ἀγγεῖα καὶ εἰς λύχος, χρονολογούνη τὴν κατασκευὴν εἰς τὴν Β' παλαιονακτορικὴν φάσιν. Μία τρίτη οἰκία τῆς ἰδίας ἐποχῆς ἀνεσκάφη βορειότερον· παρὰ πλεύρωσιν εὐρίσκειται ἐν κυλινδρῶν φρεατίων ἀσφαοῦς χρήσεως, ἄνευ κονιάματος κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ τὸν πυθμένα. Νοτίως τῆς ὁμάδος ταύτης καὶ ὑπεράνω τῶν πενιχρῶν ἐρειπίων τριῶν πρωτονακτορικῶν δωμάτων ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια ἐνὸς πρωτογεωμετρικοῦ συνοικισμοῦ, ἐμφανίζοντος τρεῖς διαδοχικὰς ἀνακατασκευὰς. Ριζικώτερον εἶτι τροποποιήσιν ὑπεστῆ ἡ περιοχὴ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν. Εἰς τὸ χαμηλότερον ἀνεσκαφέν ἐπίπεδον καὶ κατὰ τὴν ἄκρην τοῦ μινωικοῦ συνοικισμοῦ, μέρος τοῦ ὁποίου εἶχε καταστραφῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐκτίσθη ἐν μέγα κτήριον, τοῦ ὁποίου ἀνεσκάφησαν τρία εὐρύχωρα δωμάτια. Τὸ μεγαλύτερον περιέχει μίαν δεξαμενὴν κιστήν, πλησίον τῆς ὁποίας εἶχον ἀποτεθῆ δύο ἀντεστραμμένοι πίθου μεγεθίου μεγέθους· τὸ κτήριον ἦτο ἴσως ἐν ἐργασίῳ τῶν πηλίνων δυσκοειδῶν ὑφαντικῶν βαρῶν, διότι ἐξ αὐτῶν ἀνευρέθη πληθὸς εἰς ὅλα τὰ δωμάτια. Μερικὰ ἦσαν ἐνεπίγραφα, ἐνῶ εἰς σωρὸς ὤμων ἀκόμη βαρῶν, ἐτοιμῶν διὰ τὴν ὀπτησίαν, ἔκειτο ἐπὶ τοῦ δαπέδου Ἐκ τῶν εὐρισκομένων εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, κατὰ τὴν ἀνωτάτην ὄφρυν τῆς ἀνασκαφῆς ἑλληνιστικῶν κτηρίων, ἦλθεν εἰς φῶς ἐν βαθῷ φιαλόσχημον φρέαρ. Παρομοίᾳ ἐναλλαγῆ λειψάνων οἰκοδομημάτων διαφόρων ἐποχῶν παρουσιάσθη καὶ εἰς τὸν τομέα νοτίως τῆς ἀνασκαφῆς, ὅπου ἐρείπια ΜΜ κτηρίων, περιέχοντα ἀφθονίαν ὀστράκων, γεινιάζον πρὸς δύο μακροῦς παρὰ πηλῶν ἀνασηματικῶς τοίχους προανατολιζομένους Β·Ν. Κάτωθεν τῆς ἄκρας τοῦ ἐνὸς ἀνεκαλύφθη ἀποθήκη ὀστράκων, χρονολογούμενος κατὰ τὴν προνακτορικὴν ἐποχὴν καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παλαιονακτορικῆς. Ὑπὸ τὴν μεσημβρινὴν ἄκρην τοῦ χαμηλότερου τῶν ἀναλημάτων ἀπεκαλύφθη ἐν δωμάτιον τῆς ἐσχάτης μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, τοῦ ὁποίου διετηροῦντο τρία τοιχώματα, ἐνῶ τὸ ἀνατολικὸν εἶχε παρμυρῆθῆ ὑπὸ καταπεσόντων χωμάτων. Ἐδῶ εὐρέθη μία τσαγγέρα τύπου Πατρικιῶν καὶ εἰς ψευδόστομος ἄμφορεύς. Ὑψηλότερον τοῦ δωματίου τούτου καὶ ἐπὶ τῆς κυρφῆς τοῦ λόφου, πλησίον πάντοτε τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῶν ἀναλημάτων, διετηροῦντο γεωμετρικὰ λείψανα, ὅπως ἐν εὐρύχωρον πλακόστρωτον δωμάτιον μὲ ἴχνη ἐστίας καὶ ἀφθονα ἀγγεῖα πλησίον αὐτῆς. Ἡ Β πλευρὰ τοῦ δωματίου πλευρίζεται ὑπὸ ἐνὸς γεωμετρικοῦ δρόμου διερχομένου ἔμπροσθεν ἐνὸς κοιλῶ

ματός περιέχοντος ἔν γεωμετρικόν καί ἔν παλαιονακτορικόν στρώμα. Ἡ ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ ἀντιπροσωπεύεται ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν λειψάνων ἑνὸς μικροῦ δωματίου εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς γεωμετρικῆς αἰθούσης, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἑνὸς μεγάλου κτηρίου κειμένου εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν ἀναλημμάτων, ἔχοντος μιὰν καλῶς κατεσκευασμένην κλίμακα μετὰ δύο πτερυγῶν, παισιουμένην ἔν μέρει ὑπὸ μεγάλων ὀρθογωνίων πλακῶν στηριζομένων ἐπὶ μινωικῶν τοίχων. Ἡ κλίμαξ κατέρχεται πρὸς μιὰν πλατεῖαν αἰθουσαν, μὴ ἀνασκαφείσαν εἰσέτι, ἀποδίδουσαν ὁμῶς ἑλληνιστικὰ ὄστρακα Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀπουσία λειψάνων ρωμαϊκῶν χρόνων εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἀστικὰς περιοχάς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύεται προφανῶς ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος ὅτι ἡ Φαιστός κατεστράφη ὑπὸ τῶν Γορτυνίων κατὰ τὰ μέσα τοῦ Β' αἰ. π. Χ. Ἡ σπανιότης τῶν μυκηναϊκῶν λειψάνων, τόσον ἐδῶ ὅσον καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀνακτόρου καὶ ἀντιθέτως, ἡ πληθώρα τῶν γεωμετρικῶν ἐρειπίων, μαρτυροῦν ὅτι ἡ Φαιστός ὑπῆρξεν ἔν τῶν μεγίστων μέχρι σήμερον γνωστῶν κέντρων τῆς ὀμηρικῆς ἐποχῆς. Ἐν μέρος τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως τῆς γεωμετρικῆς ταύτης πόλεως ἤλθεν ἤδη εἰς φῶς, κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου πλησίον τοῦ Στρωματογραφικοῦ Μουσείου, ἀπεκαλύφθησαν δὲ λείψανα ὁδῶν νατερομένων πρὸς τὴν κάτω πόλιν, ὅπως καὶ διάφορα ἐρείπια αὐτῆς εἰς διαφόρους θέσεις, ὅπως πλησίον τῆς Ἀγ. Φωτεινῆς, τῶν Χαλάρων, τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ἐν Φαλάνδρα καὶ τέλος ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Ἀφέντη Χριστοῦ.

Πλουσιώτατα ὑπῆρξαν ὡς συνήθως καὶ τὰ τυχαία εὐρήματα ἀνά τὴν νήσον, ἐρχόμενα σχεδὸν κατὰ κανόνα εἰς φῶς διὰ τῆς μηχανικῆς καλλιτεργείας. Μικρὸν μέρος τούτων φθάνει ἀσφαλῶς εἰς τὰ Μουσεία, διότι συνήθως οὐδὲ εἰδοποιεῖται κἄν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, ἀλλὰ καὶ εἰς ὀλίγας δυστυχῶς περιπτώσεις εἶναι σὺν τῆς εἰς θέσιν νὰ μεταβῇ πρὸς αὐτοψίαν, πολλῶν δὲ μᾶλλον εἰς συστηματικὴν περισυλλογὴν ἢ δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν. Εἰς τὸν τομέα τοῦτον καθίσταται μᾶλλον ἐμφανῆς ἡ μεγάλη ἀνεπάρκεια τῆς Ὑπηρεσίας, ὀφειλομένη κυρίως εἰς ἔλλειψιν ἐπιστημονικοῦ καὶ φυλακτικοῦ προσωπικοῦ. Τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ὑπηρεσίαν εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὑποκαθιστοῦν οἱ ἀρχαιολογικοὶ, οἱ ὁποῖοι, ὀργανωμένοι εἰς στείρας, λυμαίνονται κυριολεκτικῶς τὴν ὕπαιθρον.

Εἰς Κνωσόν, κατὰ τὰς ἐργασίας καθαρισμοῦ καὶ στερεώσεως τοῦ Ἀνακτόρου, ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ζαχ. Κανάκη ἔν πώρινον τεμάχιον μὲ ἀνάγλυφον πάπυρον ἢ κρίνον δυτικῶς τῆς Κλιμακωτῆς Στοᾶς. Κατὰ τὸν ἀγρὸν τοῦ κ. Φρουδαράκη εὐρέθησαν διάφορα ρωμαϊκὰ ἀγγείδια καὶ εἰς πολύμυξος λύχνος, κοσμούμενος δι' ἀναγλύφων φύλλων ἀκάνθης. Εἰς τὰ θεμέλια τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κατὰ γενομένης ἐργασίας εὐρέθη μία τεμαχισμένη ρωμαϊκὴ πρόχους. Ἐκ Περιίδη Μετόχι Ἡρακλείου ἐκομίσθησαν 2 ΠΜ ἡμισφαιρικὰ ἀγγεῖα μετὰ 4 διατρητῶν λαβῶν καὶ χαμηλοῦ κυλινδρικοῦ λαιμοῦ, ὡς καὶ 3 πώματα, ἔν τῶν ὁποίων, ἀρχαϊκῶν χρόνων, φέρει ἰδιότυπον πλέγμα.

Εἰς Ἄνω Ἀρχάνες, κατὰ τὴν θέσιν Χωματόλακκος, εὐρέθη ἀριθμὸς σφαιρικῶν ὑφαντικῶν βαρῶν, εἰς τριπτῆρ καὶ τμήμα κεραμικοῦ τροχοῦ κοσμομένου δι' ἐγχαράκτου ἰχθυοακάνθης. Ἐξ Ἀγ. Βλασίου Τεμένους ἐκομίσθησαν 4 γεωμετρικὰ ἀγγεῖα, μετὰ τῶν ὁποίων δύο προχοῖσκαὶ μὲ ὁμοκέντρους κύκλους καὶ εἰς ἀρύβαλλος.

Εἰς Γάζι Τεμένους, κατὰ τὴν θέσιν Μακράκη Μετόχι, ὅπου προφανῶς

ὑπῆρχον τάφοι ὑπὸ προπέτασμα βράχου, εὐρέθησαν δύο μικρὰ σφαιρικά ΠΜ ἀγγεῖα μετὰ ζεύγους λαβῶν διατρήτων δις καθέτως. Τὸ ἓν φέρει ἐγχάραξιν ἐξ ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων, τὸ δὲ ἕτερον ἐκ λεπτοτάτου πλέγματος εἰς τρεῖς ζώνας. Ὁμοῦ ἀνευρέθησαν καὶ οἱ πόδες μορμαρίνου κυκλαδικοῦ εἰδωλίου Ἐκ τῆς περιοχῆς Ρογδιᾶς, ἐκ μὲν τῆς θέσεως Κακάσι ἐκομισθῆ εἰς χαλκοῦς διπλοῦς πέλεκυς, ἐκ δὲ τῆς θέσεως Ἑλληνικό μία σειρά μεγάλων μινωικῶν ὑφαντικῶν βαρῶν.

Εἰς Χουδῆτσι Πεδιάδος καὶ κατὰ τὴν θέσιν Φλαμπουριάρη εὐρέθη μικρὸν λίθινον ἀμφικωνικὸν ἀγγεῖον μετὰ δακτυλιοειδοῦς ποδὸς καὶ χυμλοῦ λαιμοῦ. Ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος εἶναι τὰ ἐκ θέσεως Μεσάρμι Κασταμονίτσας Πεδιάδος κομισθέντα λείψανα πηλίνου ἡμιελλειψοειδοῦς τομῆς διαζώματος ἢ περιθύρου, πλάτους περίπου 0.25 μ., φέροντος πλοχμοειδῆ διακόσμησην ἐξ ἀκανονιστων βαθειῶν ἀύλακώσεων. Τὸ ὄλον ἦτο χυτὸν ἐντὸς μήτρας, ἰκανὰ τεμάχια τῆς ὁποίας ἦσαν ἐπικεκολλημένα εἰσέτι ἐπ' αὐτοῦ. Αἱ ἀύλακώσεις εἶναι ὀφιοειδεῖς καὶ βραχεῖαι καὶ δίδουν εἰς τὸ σύνολον, ὡς ἐλέχθη ἤδη, πλοχμοειδῆ ὄψη.

Εἰς Κόξαρη Πεδιάδος, κατὰ τὴν θέσιν Ἀλῆ Χωράφι ἀνευρέθη εἰς τεμαχισμένους γεωμετρικὸς πίθος φέρων εἰς τὸ χεῖλος ἐγχάρακτους ὁμοκέντρους κύκλους. Ἐνδιαφέροντα ἦσαν τὰ παραπλεύρως ἐμφανισθέντα λείψανα λιθοστρώτου δρόμου καὶ κτιστοῦ ἀγωγοῦ κεκαλυμμένου διὰ λίθων. Ἄλλα γεωμετρικά ἀντικείμενα ἤλθον εἰς φῶς εἰς Νιπηδητὸν Πεδιάδος, ὅπως μικρὰ τριφυλλόστομος πρόχους, σιδηρᾶ πόρπη καὶ δύο ψῆφοι.

Ὁ ἐπιμελητὴς Κ. Δαβάρας περιουλέξεν εἰς Ἀστρίτσι Πεδιάδος καὶ κατὰ τὴν θέσιν Ἐμνάνη Πλάι ἓνα πώρινον κορμὸν δαιδαλικοῦ ἀγάλματος, ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἃν καὶ εἰς κακὴν δυστυχοῦς κατάστασιν. Ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι ἐρριμμένον ἐπίβλημα, ἡ δὲ μέση περιφίγεται ὑπὸ πλατείας ζώνης. Ἡ κόμη εἶναι τοῦ τύπου τῆς αἰγυπτιακῆς ὀροφωτῆς φενακῆς. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ περισυνελέγη καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον τὸ γυναικεῖον ἀγαλμα τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ P. Faure, BCH, LXXXII - 1958, 505.

Εἰς Μουκτάρω Πεδιάδος καὶ κατὰ θέσιν Παναγιὰ εὐρέθη εἰς ρωμαϊκὸς λύχνος μετ' ἐκτύπου παραστάσεως ἐρωτιδέως τοξοφόρου. Ὁραῖος ἀνάγλυφος σπειρομαϊάνδρος ἐκόσμηι τεμάχιον πίθου κομισθέντος ἐκ Λύττου. Ἄλλα τεμάχια μινωικῶν πίθων καὶ σαρκοφάγων ἀνευρέθησαν εἰς Σμάρι Πεδιάδος, κατὰ τὴν θέσιν Λειβαδίτσα.

Ὁ ἔφορος Ν. Πλάτων εἰς τὴν περιοχὴν Ποτάμων Ἀϊτανίων καὶ κατὰ τὴν θέσιν Γρίδια περιουλέξεν εὐμεγέθη γεωμετρικὴν τεφροδόχον κάλπην, ἔχουσαν πῶμα καὶ κυλινδρικὸν τρητὸν πόδα πλήρη κεκαυμένων ὀστέων, προσέτι δὲ μίαν μελαμβραφῆ στρογγυλόστομον πρόχου καὶ τρία κύπελλα. Τὰ ἀνωτέρω εἶχον ἀποτεθῆ ἐντὸς λαξευτοῦ τάφου.

Ὁ ἐπιμελητὴς Κ. Δαβάρας διενήργησεν εἰς Πέρι Μεσσαρᾶς ἀνασκαφικὴν περισυλλογὴν πίθων ρωμαϊκῶν χρόνων. Οὗτοι ἤλθον εἰς φῶς κατὰ διαπλάτυνσιν τῆς ἀγούσης πρὸς τὸ χωρίον ὁδοῦ καὶ ἔξω αὐτοῦ. 12 ἐξ αὐτῶν, μεγάλων διαστάσεων, συναπτόμενοι σχεδὸν καὶ εἰς μίαν σειρὰν ἀπὸ Β πρὸς Ν, ἦσαν ἐντετοιχισμένοι μέχρι τοῦ χείλους σχεδὸν ἐντὸς χαμηλοῦ τοίχου ἐκ λίθων καὶ ἀσβέστου. Ὁ τοίχος οὗτος συνήπτετο πρὸς ἄλλον, λεπτότερον καὶ ὑψηλότερον, ἀποτελοῦντα προφανῶς τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τῆς μεγάλης ταύτης ἀποθήκης. Μία μεγάλη ρωγμὴ εἰς ἓνα τῶν πίθων εἶχε στερεωθῆ διὰ σιδηροῦ συν-

δέσμου. Πρὸς Β και εἰς μικρὰν ἀπόστασιν εὐρέθησαν 3 μικρότεροι πίθοι. Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ διατηρηθοῦν οἱ πίθοι κατὰ χώραν ὡς τέμνοντες τὴν δημοσίαν ὁδόν, ὡς ἐκ τούτου δὲ μεταφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν των σχεδιάζεται νὰ τοποθετηθοῦν οὗτοι ὑπὸ στέγαστρον κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ χωρίου.

Ἐκ Κορφῶν Μαλεβιζίου και ἐκ τῆς θέσεως Καμινάκια ἐκομίσθησαν 5 ΜΜ ραμφόστομοι προχοῖσκαί, ἔν κωδωνόσημον εἰδῶλιον και ἔν λιθινον φωλεόσημον ἀγγεῖον. Μία μικρὰ ραδινὴ γεωμετρικὴ πρόχους εὐρέθη κατὰ τὰ ἔργα ὁδοποιίας μεταξὺ Ἁγ. Εἰρήνης και Κρουσῶνος Μαλεβιζίου.

Παρὰ τὸ Ἄστουράκι Μονοφατίου κατὰ θέσιν Ἔρμα Ἄνωγεια ἀνεκαλύφθη τάφος περιέχων ἓνα λύχνον, δύο ἀγγεῖα και τεμάχια πηλίνων πλακιδίων.

Ἐκ Καπετανιανῶν Μονοφατίου και ἐκ θέσεως Μετζολατί, κειμένης ὑπὸ τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τῶν Ἀστερουσίων Κόφινας, συνερίσθη και ἐφέτος ἡ προσκόμισις εἰς τὸ Μουσεῖον σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ΜΜ εἰδῶλιων και ζωδίων. Ὁ Ἐφορος, φρονῶν διὰ πρόκειται περὶ ἱεροῦ κορυφῆς, ἀπεφάσισε νὰ προβῆ εἰς κανονικὴν ἀνασκαφὴν κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος.

Εἰς θέσιν Κάτω Τζιγκρίνια Μητροπόλεως Γόρτυνος περισυνελέγησαν τεμάχια πίθου και ψευδοστόμου ἀμφορέως ὑστάτων μυκηναϊκῶν χρόνων. Ἐκ Γόρτυνος ἐπίσης περισυνελέγησαν διάφορα θραύσματα ἀρχαϊκῶν και νεωτέρων ἐπιγραφῶν.

Ἐποσχέσεις διὰ πλούσια εὐρήματα παρέχει ἡ περιοχὴ Κάτω Ζάκρου Σητείας, ὅπου ὁ ἔφορος Ν. Πλάτων προτίθεται νὰ διενεργήσῃ προσεχῶς ἀνασκαφάς. Ἐφέτος ἐκομίσθησαν ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ τὴν Ὑπηρεσίαν κ. Ἐμμ. Φυγετάκη, ὅστις, σημειωτέον, προσεκόμισε εἰς τὸ Μουσεῖον τὰ πλεῖστα τῶν τυχιῶν εὐρημάτων ἐξ Ἀνατολικῆς Κρήτης, εἰς λιθινὸς χρωματοτρίπτυς, ἔν λιθινὸν ἐπίσης πῶμα ἀγγείου, μία βάσις διπλοῦ πελέκεως ἐκ στεατίτου και τέλος μία σειρὰ ὑφαντικῶν βαρῶν. Ἐκ γειτονικῆς περιοχῆς παρεδόθησαν ἀγγελία τινὰ ἐσχάτων μυκηναϊκῶν χρόνων, ὡς κύπελλον και κύαθος ἀσυνήθους σχήματος.

Ἐν ὥραϊον ἀπόκτημα τοῦ Μουσείου ἦτο τὸ εἰς Λιθίνες Σητείας και κατὰ τὴν θέσιν Βίγλες εὐρεθὲν κομψὸν μικρὸν ΠΜ ἀγγεῖον ἐκ πολυχρώμου κροκαλοπαγοῦς λίθου, κυπελλοειδοῦς σχήματος, μετὰ προχοῆς και τριῶν ἀποφύσεων - λαβῶν.

Εἰς θέσιν Λαψανάρι Ἀχλαδιῶν Σητείας, προωθητὴρ ἔφερεν εἰς φῶς διάφορα ἐνδιαφέροντα ἀρχαϊκὰ ἀντικείμενα, ὅπως 2 εἰδῶλια γυμνῆς θεᾶς, κεφαλήν ἄλλου εἰδῶλιου, λύχνον και τεμάχιον πλακιδίου μετὰ ἀνάγλυφον ἀνδρικήν μορφήν.

Ἐξ ἄλλου, προερχόμενα ἐκ γεωμετρικοῦ τάφου εὐρεθέντος εἰς Ἀδρομύλους Σητείας κατὰ τὴν περιοχὴν Καντέμι Κεφάλι, ἐκομίσθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον διάφορα ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔν θήλαστρον, δύο αἰχμαὶ δοράτων, δύο χαλκαὶ περόναι και ἔν σιδηροῦν μαχαίριον.

Τεμάχια πίθων και σαρκοφάγων ἐκομίσθησαν ἐκ Πρωισοῦ και ἐκ Παλαϊκάστρου Σητείας, θεοῖς Κουρεμένος, ἐνῶ ἐκ καταστραφέντος ΥΜ ΙΙΙ τάφου εἰς Σφάκαν ὁ κ. Φυγετάκης περισυνέλεξεν ἓν κύπελλον και τεμάχια ἄλλου γραπτοῦ ἀγγείου. Κατωθεν τοῦ ἱεροῦ τῆς Πρωισοῦ εὐρέθη εἰς μελανογάνωτος κώθων ἐφ' ὑψηλοῦ ποδὸς και μία μεγάλη στρογγυλόστομος πρόχους κοσμουμένη διὰ στεφάνης φύλλων πλήρων μετὰ περιγράμματος. Ἐξ

οικίας τῆς πόλεως Σητείας πλησίον τοῦ Τελωνείου ἀπειοχίσθησαν 2 κορινθιακά κιονόκρανα καὶ μετεφέρθησαν εἰς Ἡρόκλειον.

Ἐπί τῆς νηϊδὸς Μόχλος κατ' ἀρχαιολογικὴν ἐκδρομὴν τῶν ἀρχαιολόγων Πλάτωνος καὶ Ἀλεξίου περισυνελέγησαν δύο λίθινα ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐν ὠραιότατον ἐκ φλεβωτοῦ πολυχρώμου σταλακτίτου ἔλλειψοειδοῦς μοναδικῷ μέχρι σήμερον σχήματος καὶ ἀνοικτὸν ἄνω, μετὰ προχοῆς σχήματος βέλους, ὡς ἐπίσης ἄλλο λιθινὸν ἐκ κροκαλοπαγοῦς λιθοῦ καὶ ἐνδιαφέρουσα τεϊοδόχη ρυθμοῦ Βασιλικῆς εὐμεγέθης. Τούτα ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἁγ. Νικολάου, τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν ἀσφαλῶς τα πολυτιμότερα ἀποκτήματα.

Δύο ταφικοὶ πίθοι κατατεμαχιθέντες ὑπὸ προωθητῆρος τῆς ὁδοποιίας περισυνελεγησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρα εἰς Δροῆρον. Τὸ στόμιον τῶν πῖθων ἦτο πρὸς Α. καὶ ἐφράσσετο διὰ λιθίνης πλακῆς. Ἐντὸς τοῦ ἑνὸς εὐρέθῃ τεμαχισμένη κύλιξ τοῦ ΣΤ' αἰ. π. Χ. Τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἀπετέθησαν εἰς τὴν Συλλογὴν Νεσπόλεως.

Ὁ αὐτὸς ἐπιμελητῆς περισυνέλεξεν εἰς Χριστὸν Ἱεραπέτρας καὶ ὑπεράνω τῆς πηγῆς τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς διαφόρους ρωμαϊκοὺς λίχνους, ὕφαντικὰ βάρη κ. ἄ. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἐμφανίζει ἀφθονο ἴχνη οἰκισμοῦ ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπὶ τῆς ὑπεράνω τῆς πηγῆς κλιτύος τοῦ λόφου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐν κατεστραμμένον δάπεδον οἰκίας μετὰ ψηφιδωτοῦ ἐκ θαλασσίων λίθων.

Ἐξ Ἀξοῦ Μυλοποιάμου ἐκομίσθη ἀγαλμάτιον γυναικὸς φερούσης ποδήγη χιτῶνα, ἑλλιπὲς τὸ ἄνω ἦμισυ, χαμηλῶν ἑλληνικῶν χρόνων.

Εἰς τὸ Μουσεῖον παρεδόθη τέλος σημαντικὸς ἀριθμὸς ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν νομισμάτων καὶ ἱκανοὶ σφραγιδολίθοι, τινὲς τῶν ὁποίων εἶναι ἀξιόλογοι.

Ν. ΠΛΑΤΩΝ καὶ Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ